

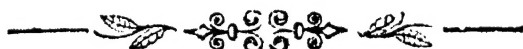
આર્ય સુબોધ

પરચુરણ ગ્રંથોપરથી

ખનાવનાર

પંડીત નીલમણીશંકર ચીંતામણીશંકર

વેનશનર શબ્દ પોષ્ટ માસતર

આવૃત્તી ૧લી

મુરત ખોદાબક્ષ પ્રેસમાં છાપી.

શંવત ૧૯૫૯—શને ૧૯૦૩

કીમત ચાર આના.

ધોભીના કપડાં લખવાની ચોપડી કીંમત ૦) =
 હીંદુ, પારસી, મુસલમાન, બહારા સરવે દામના ઉપયોગી બ્રહ્મી
 બ્રહ્મી ચોપડી બનાવી નેમાં તેઓના વપરાસમાં આવતાં કુલે કપડાંનાં
 નામ લખી તેની સામા આંકરા માંડવાના ખાલી ખાના રાખ્યા છે, જ્યાં
 છોકરાઓ સહેલાઈથી લખી શકે છે. તથા વરસશી પણ વધુ વખત ચાલે છે.

કપડાપર નામ પાડવાની લાલ સાહી.

જેથા કપડાં ગેરવલે જતાં અટકે છે, તે બહુલાઈ આવવાની ધારતી
 રહેતી નથા. નામ કહી જતું નથી. કીંમત શીશી ૧ના રૂ. ૦ા=.
 નાની સીશીજા રૂ. ૦ા તથા ૦) =

હોંદુઓના દીવાળી તથા એસતાં વરસ ટાંકણે

અરસપરસ રી આશીષો ચાહવાના

દીવાળી મુઆરક તથા એસતાં વરસ મુઆરકના કારડો
 સાદા એક દોહડ્યાંથી તે ફેન્સી રૂ. ૧) સુધીના કારડો.

એમ. જે. પોસ્ટવાળા નાણાવટ સુરત.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાખિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૬૫૦ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ આર્યા સુબોદ

વિષય ઇત્ય

આર્ય સુબોધ

પરચુરણ ગ્રંથોપરથો

ખનાવનાર

પંડીત નીલમણીશંકર ચીંતામણીશંકર

પેનશનર શબ્દ પાટ્ર માસતર

આવૃત્તી ૧લી

સુરત ખોદાબક્ષ પ્રેસમાં છાપી.

શંવત ૧૯૫૬—શને ૧૯૦૩

કીંમત ચાર આના.

સુવર્ણ વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
મહારાણી ઈંગ્લીસર્ચ-સંગ્રહ
મિલકત

સુચના

આપણા આર્ય લોકોની જાંચ જાતિમાં છોકરા પરણાવતી વખતે જન્માક્ષર મેલવવાનો રીવાજ છે તેમાં ધણીક ભુલો તથા ડગા ફટકા થાએ છે. તેથી કરીને વર કન્યાનો આખો જન્મ મીઠ્યા થાએ છે. તે હેવી રીતે કે કોઈ કોઈ કન્યાના માં આપતો જાંહાં પોતાને દીકરી દેવી હોય છે તેના જન્માક્ષર મંગાવીને જોશીને રૂપીઆ આપીને પેલા છોકરાના જન્માક્ષરના મલતા ખરાખર પોતાની છોકરીના કરાવીને, તથા કોઈતો ખતેના જન્માક્ષર દેવના આગળ મુકીને, તથા કોઈતો ખાવા લઈને, એ પ્રમાણે વગર વીચારે મુરખ માખાપો અનર્થ કરે છે. તેણે કરીને વર કન્યાનો જીવતાં સુધીનો સ્વાર્થ બગાડે છે, તેનું કારણ પાંચ આંધળાની વાત નવું છે. તે હેવી રીતે છે કે કોઈ ગામમાં હાથી આવ્યો હતો તે ત્યાંનાં લોકોએ હાથી દીઠેલા નોહતો ત્યારે લોકો ગામની ભાગોલે હાથી જોવાને જના હતા તે જાણીને પાંચ આંધળાએને હાથી જોવાની ધમ્મણ થઈ ત્યારે તેણે એક દેખતાને કહ્યું કે, ભાઈ, તું હોમોને હાથી જોવાને તેડી જશે તો તને હમે એક રૂપીઆ આપીશું.

તે શાંભળી દેખતાએ કહ્યું કે, ભાઈઓ, તમેતો આંધળા છો અને હાથીને શી રીતે દેખી સકશો?

ત્યારે તેઓએ કહ્યું ભાઈ, તું હાથીના શરીર પર હમારો

હાથ અડકાવશે એટલે હમો હાથ ફેરવીને જાણીશું કે હાથ કેવા રૂપનો છે.

તે સાંભળીને દખતાએ વીચાર કાઢ્યો કે એવો જોશો તો જોશે. નહીં તો રૂપીઆ આપીને રોજ તેમા માફ શું જશે, હેવું બારીને તે આંધલાઓને દોરવીને હાથ પાસે તેડી ગયો ને તેની પાસેથી રૂપીઆ લીધો ને તેઓને કહ્યું કે, જુઓ આ હાથ છે હવે તમારા કેહવા પ્રમાણે અકેક જણો હાથ આપો એમ કહીને એકનો હાથ પકડીને હાથીના પગ પર ફેરવાવ્યો, બીજાનો હાથ પુછડે, ત્રીજાનો હાથ કાન પર, ચોથાનો દાંત પર, પાંચમાનો શુંઠ પર, એ રીતે પાંચેના હાથ પાંચ અંગ પર મુકાવીને તેણે કહ્યું કે તમારા કેહેવા પ્રમાણે મેં દેખાડ્યો, એમ કહીને પાંચે જણાને પાછા દોરવીને ચાલવા લાગ્યો.

ત્યારે તેઓ માંહે માંહે કેહવા લાગ્યા. બાઈઓ આપણે બધાએ મલીને રૂ ૧) આપ્યો, ને પગે હાથ મુકવાવાળો બોલ્યો કે હાથી તો ગોળ ચામડા જેવો છે, બીજો બોલ્યો કે ના, હાથી તો શારવણ જેવો છે. ત્રીજો બોલ્યો કે, ના ના, હાથી તો શુપડા જેવો છે, ચોથો કેહેજે અરે, હાથી તો લુગડાં ધોવાના ધોડા જેવો છે, પછી નીચે શુંઠ પર હાથ મુકેલો તેણે કહ્યું કે તમે ચાર જણા ખોટા છો, હાથી તો ઘણા ખાંડવાના શાબેલા જેવો છે. એ રીતે પાંચે જણા તકરાર કરતા જાય છે. તે જોઈને પેલા દેખાડનારો લજ્જાઈને નાહી ગયો, તેવારે પેલા આંધલાઓ અટકી પડ્યા. એ વાત પરથી કેહવત પછ કે વર મરો કે કન્યા મરો, પણ જોશીતુ તરબોલું ભરો.

પ્રીય વંચકો, આ ઉપરથી સમજવાનું કે હાથી દેખાડનારો જોશી છે, જન્માક્ષર પર બરોશો રાખીને એવા કન્યા દેનારા અધાંધળા છે તેઓ જ્યારે વર કન્યાના ખોટા પરીણામ થાય છે ત્યારે આધક્ષાની પેઠે પસ્તાય છે ને લોકો તેવાનો તીરસ્કાર કરેછે ને જ્યારે જન્માક્ષરની ગડબડ થાય છે ત્યારે બધાને નામાંશી લાગે છે. માટે શરવે બાઈઓને વીનંતી કરવાની કે કામ શાસ્ત્રનો એક સંસ્કૃત અનંગ રંગ નામનો ગ્રંથ છે જેમાં કે જ્યોતીશ, શામુદ્રિક, નીતી શાસ્ત્ર એ સ્લોકોના અર્થ સાથેનો છે. તેપરથી ટુકમાં બધો શાર આ પુસ્તકમાં બતાવેલો છે, તેના કરતા શરીરના લક્ષણો કરણી પ્રમાણે માણસ પેદા થાય છે ત્યારથીજ ઉત્પન્ન થાય છે તે શરીર છુટતા સુધી રહે છે વાસ્તે જે કોઈને વર કન્યા, જોતીશ પ્રમાણે પરણાવાનો વીચાર હશે ને આગ્રંથ કર્તાને વર કન્યાના ચીન્હ દેખાડશે તો તેની પુરસદે તે પાતરી કરીને આપસે તો પછાડીધી કન્યા વીધવાયયા પછી પુત્ર નિવાહ કરવાની જરૂર પડે નહીં, માટે જેને કન્યા કાળ પ્રમાણે લગ્ન કરવા હોય તો આ જીવલો વીચાર શારો છે. એમ છતાં આસુરી લગ્ન કરવાં હોય તો હાલના સમયમાં નાચે લખેલી પુખ્ત વય મુજબ વર કન્યાના લગ્ન થાયતો આ પુસ્તકમાં જે પરણતી વખતે વર કન્યાની પ્રતિજ્ઞા લખેલી છે. તે પ્રમાણે બંને જણાંની અરસપરસ શક્તિ થાયતો પછાડીધી કોઈ તરેહનો વાંધો પડે નહીં ને બંને જણાં સંપત્તી રહે એવું ધારીને મેં બાહારી અલ્પ બુદ્ધીથી આ આર્યશુભોધ નામનું પુસ્તક સુમતનાથ તથા કુમતનાથના સંવાદથી રચેલું છે તેમાં જે જે જગાપર વંચકોને ખામી માનમ પડે તો તેઓ કૃપા કરીને શુધારવાની તસ્દી બેશો

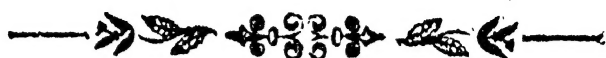
દોહરો

તરીઆ તેરે નીપત્તે પુરૂષ શોળે નર થાય,
બાળ વયના લગ્ન તે દીગલાં પરણ્યા કે'વાય.

ઉપરના દોહરા મુજબ બાળ લગ્ન થાય તે જેમ મદારી
માંદરા રમાડે છે તેવા બાળવા. કારણ, નાદાનીમાં પરણે તે જ
નમાશ્વરમા તેા વાંધા હોય એટલે તેના માદા પરીણામ થાએજ.

॥ श्री गणेशायनमः ॥

आर्य सुपोध.

श्लोक

प्रणम्य शंकरदेवं ब्रह्माणं च जगद्गुरु

विष्णुं प्रणम्य शिरसा वक्ष्ये शास्त्र समुच्चयं ॥ १ ॥

अर्थ-शंकरने, जगतના પીતાબ્રહ્માને, વૈષ્ણુ એએને નમસ્કાર કરીને ધણા અંથોમાંનો ટુંક સાર બખું છું.

વિનંતી વીશે છપો.

સમગ્રી શંકર સુતને, વાત બખું વેવારી

કવીએને પરણાંમ, માફ કરજો ભુક્ષ મારી,

છે વિધાતી ખોટ, જોડવાને મન માહાર

કખુલ કરજો સર્વ, વિનંતી રહે કરવા ધાર,

શેવક હું કવીઓ તણો, સાનિનો ગુલામ છું

યોડું કરી ધણુ માનજો, બ્રાહ્મણ નીલિમણી નામ છું

કુમતનાય પુછે છે માધુ શુભતનાય, આપણા બંને જણના

નામનો શો અર્થ છે ?

શુભતનાથ કહે છે ભાઈ, આપણા આર્ય લોકમાં ને ને નામ પાડે છે તે તેઓની રાશી ઉપરથી એટલે સારી માઠી કરણી પ્રમાણે તેઓનો જન્મ થાય છે તે પ્રમાણે નામ પાડે છે.

કુન્ ત્યારે મારા નામનો શા અર્થ છે ?

શુભતનાથ કહે છે. કુમન એટલે અવળો મન, વીરધ વીચાર કરવાવાળો ને નાથ એટલે જેમકે ગોરકનાથ-જલધરનાથ એવા મોટા યોગેશ્વર થઈ ગયા છે ને હવે તો આ કાળમાં જેવો કે ભગવાં કુમડાં પેહેરીને ઠામજાની સારંગી વગાડીને ભીખ માગે છે તેવાને કહે છે. સુ એટલે સારો ને કુ એટલે નહારો. જેમકે નામ લક્ષ્મીદાસ પાડે છે ને પછી હોય ભીખારીદાસ તેવું છે.

કુન્-ભાઈ હું નહારો શાપરથી છું ? તેનો ખુલાશો કર.

શુન્-તાહારા જન્મક્ષર ખરાબર સધાબ્યા નથી એ તાગ માળાપની જુન છે. હવે તું તારા ધના માણસથી વીરધ મન ચાલે છે અને તારી સ્ત્રીને વસ થયો છે તેથી તું નહારો છે.

કુન્-જન્મક્ષરમાં જુલ શી રીતે થતી હશે તે પ્રથમ કહે.

શુન્-શાંભળ, માણસો સ્ત્રીને પ્રસવ થતી વખતે ખરાબર જ્યોતીષ પ્રમાણે પ્રસવ થયાનો વખત નોંધતા નથી તેથી અર્થ નો અનર્થ થાય છે તે નીચે પ્રમાણે શાંભળ. મારવાડમાં એક જોશીની સ્ત્રી સગર્ભા હતી ત્યારે તેણે પોતાની માને કહ્યું કે મારી સ્ત્રીના પેટમાંથી જળ પ્રવાહ થાય તેવારે હું આ શાયેની જમામાં પ્રડદો નાંખીને જોશું છું માટે તે વખતે તું એક લીટું ઉપર

કહેલા સમયે પડાપર ફેંકજે, એટલે હું જાળકની જન્મ કુંડ
 લી માડીશ, એવું કહેલું. તેજ પ્રમાણે તેણે તે લીખું ફેંક્યું તે
 પડદાને અથડાઈને પાછું ફર્યું તેજ લીખું ફરીથી તેણીએ ફે-
 ક્યું એ વખતે જોશીએ નોંધ્યો. તેની કુંડળી બનાવીને તેણે
 જોયું તો એવો ભાવર્થ નીકળ્યો કે જે એ બાપ એ છોકરાનું
 મુખ દેખે તો છોકરો જીવે નહી, એવો અર્થ માલમ પડ્યો.
 તેથી તે બાપે વીચાર કાઢ્યો કે જે હું એ છોકરાનું મુખ જોઈશ
 તો એ મરી જશે વારતે હું દેશટાણુ કરવા જતો રહું. એ પ્રમાણે
 ધરના માણુશને કહીને તેનો બાપ પરદેશ જતો રહ્યો ને ફરતો
 ફરતો ઉજ્જણ શહેરમાં જઈ ત્યાં મુકામ કરી રહ્યો હવે આણી
 ગમ છોકરો મોટો વીદવાન જોશી થયો તેણે પોતાની માથી વાકેફ
 થઈ પેહલી વખતે જે લીખું ફેંકલું તે વખતે પ્રમાણે કુંડળી માંડી
 ને ગણીત કરી જોયું તો એવું માલમ પડ્યું કે જે બાપને દી-
 કરો જાને જણ્યા એકઠા થાય તો મોટો આનંદ આછવ થાય.
 એવો અરથ જાણીને છોકરો બાપની શોધ કરવા નીકળ્યો. હવે
 તેને પીતા ઉજ્જણમાં રહેલો. તેણે રાજ ભાજને વરતારો કરી
 આપ્યો કે અમુક દિવસે અમુક વખતે પૂંછડીઓ તારો આઠા-
 શમાં ઉડ્ય થશે, તે સમયે પૃથ્વીપર ઉતપાત થશે એ વીશે ભા-
 કાને સાવધ રહેવા શાર રાજાએ જાહેરનામાં શહેરમાં ચોહોડીયા.
 એટલામાં પેસો છોકરો ફરતો ફરતો તે ઉજ્જણમાં આવ્યો તેવારે
 તેણે તે જોઈને પોતે ગણીત કરી તપાસી જોયું તો બાપના કહેવા
 કરતાં એક કલાક મોડો તારો ઉગે, હવે વરતારો માલમ પડ્યો.
 ત્યારે તેણે પણ રાજાને તે પ્રમાણે જાહેર કીધું તે મુજબ ફરીથી

જાહેરનામા કીધાં. હવે પેલા વરતારો છોકરાના કેહવા પ્રમાણે
ખરો પડ્યો તે જાણીને રાજાએ ખંને જોશીએને તેડાવ્યા ને
શીરપાવ આપ્યો અને ખંને જણાને પાલખીમાં બેસાડીને વીઢાય
કીધા. તે ખંને જણા એકઠાં યઈને ખુલાશો કીધો કે ભીખું પેલી
વાર ફેંક્યું તે વખત નહીં નોંધતાં ખીજી વખતે ફેંકેલા વખતમાં
આ ઊલટો અરથ થયો. પછી ખંને જણા ખુશી આણુંદથી પોતા
ને ઘેર ગયા તેવારથી આ નીચેની કેહેવત થઇ તે શાંબલ

આપ કરતાં ખેટા ખડા

જઇ શભામાં રહ્યા ખડા

ઉપર મુજબ વખતના ફરકમાં શારાને બદલે માહું માલમ
પડ્યું હતું પણ એ તો છોકરો વીઢવાન હતો તો શાર. પણ સાખી
ટક્કર મલી ન હતો આપ દીકરાને વીયોએજ મરવું પડતે કેની?
આ પ્રમાણે વખતનો ફરક જન્માક્ષરમાં પડવાથી વર કન્યા પર
જો તો જરૂર વીવાહતુ વરશી યાએજ.

કુ. વાજખી છે. હવે ઠપ વખતે પ્રથવ યાપ તો જયોતીય
ખર પડે ?

શુ. શાંબલ

॥ શ્લોક ॥

ઉત્તમેચજલાશ્રયં મધ્યમં કેશદર્શનં ॥

કનિષ્ઠિકં ભૂમિપાતશ્ચ । રુદંતિયે અધમેવચ ॥ ૧ ॥

અરથ-સ્ત્રીએને બાળક પ્રસવ થતી વખતે જે પેટમાંથી

જળ વહેવા માંડે છે તે વખતે જો જન્માક્ષર નોધાયે તો તે ઉત્તમ, પછી માયાના કેશ માલમ પડે તે મધ્ય, ને પાળક જમીન પર પડે તે કનીષ્ઠ ને પછી જમીન પર પડ્યા પછી રડવા માંડે તે વખતે નોંધે તો તે જન્માક્ષર તદ્દન અધમ એટલે ખોટાજ પડે. માટે ઉત્તમ મધ્યમ ને કનીષ્ઠ એમાંજો ફરક પડે તો જમીન પર પડ્યા પછી રડે એ તો તદ્દન ખોટાજ થાય. આ ઉપલી પીના લોકો જાણ્યતા નથી ને જન્માક્ષર બરાબર મંડાતા નથી તો જ્યોતીષ ખરેશી રીતે પડે. જ્યોતીષ તો ખરેજ છે પણ અજાણ્યપણાથી વખત ખોટો માંડીને જન્માક્ષર કરાવે તેનું તેજ પ્રમાણે થાય તેમાં જોશીનો શું કસુર કેલવાય ?

કું બાર્ડ, જ્યોતીષ વીશેની તો મને સંપુરણ ખાતરી થઈ પણ શામુદ્રીક વીશેનો ખુલાશો કર

સુ. શાંભળ

॥ શ્લોક ॥

અતિદીર્ઘાચ દ્રુસ્વાચ અતિસ્થૂળાક્રશા રૂતથા ॥ અતિ

કૃષાચરૌદ્રાચ તોદ્દશીવૈર કારિણિ ॥ ૧ ॥

અર્થ—જે સ્ત્રી અતી ઉંચી, અતી નીચી, અતી ગોરી, અતી જાડી, અતી પાતલી, અતી કાળી તેવી સ્ત્રી કજીઆખોરી હોય માટે તેને તજવી. વાસ્તે તારી સ્ત્રી ઉંચી ને કજીઆખોરી છે તે બધાં સાથે કસકડ કરે છે ને તેનો ત્યાગ ન કરતાં ધરના બધાનો ત્યાગ કીધો એટલો વું નઠારી.

કું ભાઈ, નાનપણમાં માઆપે પરણાવ્યો તે શું કરીએ ?

શું અહ્યા તે વાતતો ખરી પણ છોકરાં તો પુખ્ત ઊમર થયાં કે નહીં શાંભળે. આશક ન જીવે જાન કમત. બુખ્યો ન જીવે થડો બાત; પ્યાશો ન જીવે ધોભી કો ધાટ, વ્યભીચારી ન જીવે તુટો પ્પાટ. એ પ્રમાણે તે વગર વીચારે આરમયું તેમાં તને છ છોકરી થઈને દુખીઓ થયો વળી ત્રીજી છોકરીના વરની આંખ ખાડી છે.

કું ત્રીજીના વરની આંખ ખાડી છે તેમાં શું ?

શું શાંભળ

દેહરો

કાઠીઓ ખાડીઓ ને કાણીઓ છાતીમાં ન હોય વાલ
શુકનમાં જો તે મળે તો નીચે જાયો કાળ

॥ શ્લોક ॥

वामणेषद् दोषास्यात् । नवदोषाण्चर्माक्षरे ।

लुला लक्षदोषेण अंधावाडापारं न लभ्यते ॥ १ ॥

કેહેવત

અચડવાલને બેઠી જાઓ જેના ધરમાં બહુ નાર,
તેને કોઈ મારે નહીં તો છેવટ મારે કીરનાર.

॥ શ્લોક ॥

मातृ पितृ परित्यागि भगिनि भ्रातुरेवच ॥

भार्या देव्या जितप्राण आनेमन कालये ॥ १ ॥

છપે।

અરથ-જે પુરુષ માળ્યાપનો ત્યાગ કરીને બેશે,
 તણ બગનીને બાત જઈ શાસરીએ પેસે.
 કરે શાળીથી સ્નેહ દેહ સાસુને અરપે,
 શશરો વહાલો હીંમ પ્રેમથી કાળજી ધરપે.
 બહાલી વહુ સારી લાગે, જેમ જનેતા બાએલો,
 કેહે નીલમણી તે નર નહી પશુ શુદ્ધ બાએલો,

વળી શાંભળ. દીલ્લીના અકબર બાદશાહાએ કવી ગંગને
 પુછેલું હતું કે દુનીઆમાં નકામાં માણુશો કયાં કયાં તે શાંભલી
 કવી ગંગે નીચે લખેલા કવીતમાં ખુલાશા કરીધી છે.

કવીત

પુત કપૂત કુલદાણી નાર, લડાક પડોશ-લખવન શાલો
 બાઇ અદેખો પૂરોહીત લંપટ, લોભી મીલ અતીત ધુનારો
 ચાકર ચોર બહારી ઠોર, રાજા હુર દીવાન નદારો,
 કેહે કવી ગંગ શુણો શાહા અકબર, બારેકું બાંધ શમુદ્રમે દારો.

ઉપર અતાએલા બાર માણુશો દુનીઆમાં નકામાં છે તેનો
 ત્યાગ કરવો જોઈએ. એમ છતાં જો ત્યાગ ન કરે તો તેઓ બી-
 જને બેઆપર કરીને દુખી કરે છે. તેની ખાતરી હીંગોરા શેઠની
 વાતપરથી થસે.

કું હીંગોરા શેઠની વાત ઢેવી છે તે કેહે.

શું બાજીરાવ પેસ્વાની વખતમાં પુષ્પાનો નગરશેઠ દામો-

દરહીગોરા નામનો હતો. તેની છોકરીના લગન નાયબ દીવાનના
 છોકરા જોડે થવાનાં હતાં. તેના માડવા મુરતને દીવશે રીત આપ
 વાને વરની માને શેઠને ઘેર તેડવા નોતરું કરવાને શેઠાણી ગયલાં
 તે વખતે તેની દાશીએ શેઠાણીને કહ્યું કે વેવણ રીત લેવાને
 આવે ત્યારે પાટ પાથરવા ને પાણીથી પગ ધોવરાવવા એવો ન્યાત
 નો રીવાજ છે તે તો ગરીબ લોકો કરે છે પણ તમે બન્ને વે-
 વાઈ શ્રીમંત છો ત્યારે તમારે તો શકેત કપડાંને બદલે શાલોના
 પાટ અને પાણીને બદલે દુધે પગ ધોવાડવા જોઈએ. તે શાલણીને
 કુલદાણી શેઠાણી-પોઢેરીઆનું ચમણુ ચલાવનારીએ તે પ્રમાણે
 કપડાં કીધું ને પોતાના વરની શલાહ ન લેતાં સ્વતંત્રપણે બાઈ
 ની પાસે શાલો પાથરવા મંગારીને દુધે પગ ધોવાડવાને કારણ
 કીધો એ વાતની ખબર પેરવા શરકારને ઠાંને પડી ત્યારે તેણે વી
 ચાર કીધો કે આપણે લોકોને શીરપાવમાં શાલ આપીએ છઈએ
 તે લોકો માથે ચડારી માન પામે છે, તેમજ લક્ષ્મી પુજન દુધે
 વતી કરીએ છઈએ તને ઠેકાણે આ પ્રમાણે જો થશે તો શાલનું
 માન શું રહેશે, વાસ્તે એની તજવીજ કરવી ને એવું થાએ તો
 શેઠનું ઘર લુટી લેવું. એવો શરકારે વીચાર કરીને બીજો દીવસે
 સહવારમાં ૧૦૦ પોલીશની પલટણુ મોકલીને સુખેદારને વરદી આ
 પીને કહ્યું કે હીગોરા શેઠને ઘેર જાએ ન નાએબ દીવાનની વહુ ગા
 ડીમાંથી ઉતરે તેના પગ તળે જો શાલ પાથરે તો તેજ વખતે
 પાથરનારને હાથે બેડી ચડારીને તેને ઘુરત કેદ કરીને કચેરીમાં
 લાવવી, એવો હુકમ આપીને પલટણુને મોકલી. તે જોઈ શેઠાણી ખુ
 શી થયાં ને કેહવાં લાગ્યાં આજે અ.પણુને માન આપવા શક

શરકારે ભરાકર તેહનાતમાં મોકલ્યું. એ રીતે હરખાતાં હતાં એ-
ટલામાં વેવાઈનો વરઘોડો આવ્યો તે ગાડીમાંથી વેવણુ ઊતરીને
પાથરેલા શાલપાટપર પગ મુક્યો કે હુકમ મુજબ પાથરનારને
કેદ કરીને તેડી ગયા. તે કજેતી જોઈને હિંગોરાની વહુ ઓઢી
પડી ને જ્યાં શેઠ જોડેલા હતા ત્યાં રડવા જવું માફું કરી ઊભાં.
તે જોઈ શેઠ તેને પુછવા લાગ્યાં કેમ શું થયું? ત્યારે શેઠાણીએ
ખનેલી હકીગત કહીને આ વાતની ગોઠવણુ સ્વતંત્રપણે પોતે કરે
લી તે શેઠને ખબર નોહતી એટલે જો પણ ખીજવાઈને તીરસ્કાર
કાઢ્યો. તેટલામાં શેઠનાપર હુકમ આવ્યો કે તમે શાલપાટ પથરા
વી શીરપાવ આપવાના દોશાલક પગ તળે નાંખ્યા તે સાર શરકાર
જોખાવે છે. તે વાંચીને શેઠ કચેરીમાં ગયા જ્યાં તેમનું અપમાન
કરીને કહ્યું કે હમારે શીરપાવ આપવાની તે શાલો તમે પગ
તળે નાંખવી તે વાસ્તે તમારું ધર છુટી લેવામા આવશે એવું કહી
તેનું ધર છુટી લીધું ને વીવાદનું વગોણું થયું તે દીવસથી કેહ
વત નીચે મુજબ થઈ,

બધરાંની બુદ્ધી પાન્હીએ, ધરખાર ઝોયાં વાણીએ.

ધણીને વગર પુછે ચલણુ ચલાવ્યું, તેમાં પછસાને આખર
ખંને ખોવડાવ્યાં; એવી કુખત રત્રીઓનો ત્યાગ કરે નહી તે
છેવટ ભારી નુકસાનમા પાડી બેઠજત કરાવે છે. જેમ કે રાણી
શુદ્રષ્ટના નાના ભાઈ ઠીચકથી વધરાટ રાજને, ગાંધારીના શકુની
થી ધત્રાષ્ટ રાજને. માટે એવી નારીને નીએની જત જણવી.

છપા

મરોને નખલી નાર, કંચની ઈન્ન લેતી,
 વદીને જુદા વેણુ, દમાને દુખજ દેતી,
 કરે કોઠી ક્ષેશ. લેશજંપે નહી જાતે.
 શાસરીએ કુશંપ વઢે બહુ બાંકી વાતે
 ટંટાનો તંત મુકે નહી, વદીને વશ કરવા ધણી
 કહે નીલમણી એ સુંદરી ગધેડી ગોલા તથી.

છપા બીજી

જે ધરમાં નહી સંપ, જંપ તેને નવ જામે,
 ચાલે કુટાકુટ, અતી દુખ દલદર પામે.
 યાએ દ્રવ્યનો નાશ, હાશ કરી નવ બેશે,
 હરણે દુશ્મન લોક શાહોડમા શતરૂ થઇ પેશે.
 ઇજત ધરે ધણી તેહની છેક ફજેતી થાએ છે.
 કહે નીલમણી ધર ફાટે ધર જાએ છે.

ઉપર લખેલી જાતની રત્નીઓથી બધી વાતે નુકશાન થાએ છે.
 વારતે તેવીનો ત્યાગ કરી ધરમાં નીચે લખેલા છપા પ્રમાણે સંપથી રેવું

છપા ત્રીજી

સંપ હોય જે ઘેર મ્હેર ત્યાં તો ઈશ્વરની,
 વધે વડો વહેવાર પ્રાપ્તી પામે જરની
 લે સંસારી લહાવ ભાવથી સુખ ભોગવે
 શતરૂ શીર નવ થાએ જુગતે જીવ જોગવે
 વંશની વૃદ્ધી શારી વધે દુખ દલદરનો નાશ છે
 કહે નીલમણી જ્યાં સંપ ત્યાં પ્રભુનો વાસ છે.

આ ઉપર પ્રમાણે જે ધરમાં સંપ રાખે છે તેજ સુખી
પાય છે. જે તારી સ્ત્રી ઠીક નથી અગર એનું ચલણ ચલાવીશ
તો નીચે પ્રમાણે કેહેવાયે.

છપ્પા.

તરીઆ ચલાવે ચલણ. પોતાના ધરમાં
જાણી નહી અક્કત, તેજ નારીના નરમાં
તે ગણાએ નારી તોલ. જોલ તેનો ન થવાએ
જેવો ધરનો ગુલામ, માપ તેવુંજ મપાએ
ચલવે ચલણ જે નારતું તે સું સ્નેહ ન માંડવો.
કહે નીલમણી તે મરદને જરૂર જાણવો રાંડવો.

છપ્પા.

જે વહુને વશ થાએ, જાણવો તે મુઠ મેલો
જે વહુને વશ થાએ, હોય ઝાઢવો પણ ઘેલો
જે વહુને વશ થાએ, જાપ તેતું ધર શરવે
જે વહુને વશ થાએ, ખાએ ખત તે ગરવે
વશ વનીતાને થઈ રહે, તે વાત પુઠલ પહે.

કહે નીલમણી જે વશ થાએ તેને શઉ ઢઉવો કહે.

કુન્દ-ભાષ, તેં જે વાત કહી તે ખરી. મને તો તે કાંઈજ
પુછતી નથી ને હું કાંઈ પુછવા જાઉ છું તો જાણે કુતરીની
પેઠે ઉછાસો મારે છે.

શુન્દ ભાષ, તને એણે કામ શાસ્ત્રની કળા પ્રમાણે
વશ કીધો છે.

કું એવી શી કામ શાસ્ત્રની કળા હશે ?

હાહરૈ.

શુન્-કામ કળા ખીન ચાતુરી, ગીતા પડે ખીન માન
અનંગ પડે ખીન રતી કરે, સો નર પશુ સગાન,

અર્થ-કામ શાસ્ત્રનો અનંગરંગ અંશ છે તેમાં લખેલી
કળા વગર ને પુરૂષો સ્ત્રી સંગ કરે છે તેઓને સ્ત્રી
મુરખ-પશુ જેવા બાણે છે ને તેઓની સંતતી આ તારી
વહુના જેવી પ્રાપ્ત થાય છે તેવીજ થાય.

હાહરણ-જેમકે રોટમાં પાણી રેડીને તુરત કણ્ઠક
કરી ગુદયા વગર રોટલી વણીએ ને તે રોટલી જેમ ઉપરના વ-
ગર ફાટીને કાચ્છી રહે છે, તેજ પ્રમાણે જેઓ ઢોરની પેઠે સ્ત્રી
સંગ કરે છે ને તેની દુખીઆરી પ્રજા ખોડવાળી કુસંગી પેદા
થાય છે માટે કુસંગીની શોખત કરવી નહી.

હાહરૈ.

ચલનો બલો ન કુસંગકો, દુહીતા બલ્લ ન એક
પદ્મો ન મંગનો બાપકો જો સાહેબ રાખે ટેક,

કુસંગીની શોખતી-તથા એક પશુ છોકરી, ને બાપ પાસે
પડેલા મામવો એ બધું અયોગ્ય દુષ્પદાયક છે.

એક છોકરી વીધેતું દ્રષ્ટાંત નીચે મુજબ:—

મેવાડના ઊદેપોરના સુર્યવંશી માહારાણ્યાની છોકરીના લ-
ગ્ન પોરબદરના રાજાના છોકરા સાથે કરેલા. હવે તે છોકરી

પુખ્ત વયની થઈ ત્યારે તેને ઉદ્દેપોરથી સાસરે વીદાય કરી, તેની સાથે એક વૃદ્ધ દાસી પણ મોકલી હતી. ત્યાં તે છોકરી પોતાના પીતાનાં યોગ્યતાથી અહંભાવે ચાલતી હતી ને સાસરીયાને વશ રહેતી નોહતી. ત્યારે પેલી વૃદ્ધ દાસીયે એકાંતમાં તે છોકરીને શીખામણ દીધી, કે તારે સાસરામાં રહી સગીની તાબેદારી ઉઠાવતી જોઈએ, ત્યારે તે છોકરીએ જવાબ દીધો. “માકો પીતા તો સુર્યવંશી રાણો વે, ને યાકો લડકો તો દાકરડો વે.” તેથી હું માહરી કેની? એમ ઉત્તરમાર્ગનો જવાબ આપ્યો.

આ પીતા વૃદ્ધ દાસીએ રાણા સાહેબની રાણીને લખી જણાવી. તે માહારાણીએ રાણા સાહેબને ખબર કીધી.

રાણા સાહેબે વીચાર કરી છોકરીના સસરાને લખ્યું કે બાંપી મુદતથી અમે તમારે ત્યાં છોકરી વીદાય કીધી છે તેથી જમાઈ તથા છોકરીને મળવાને માકલશો તો હું તેડાવવા ખાશું છું. તે પત્ર પોરખંદરના રાજા સાહેબે વાંચી પોતાની ખુશી બતાવી.

ત્યાર પછી ઉદ્દેપોરના મહારાજાએ છોકરી જમાઈને તેડાવ્યાં, તે ત્યાંથી તેઓ દાસી સમેત ઉદ્દેપોર આવ્યાં.

હવે રાજવંશી લોકો છોકરીને શીખામણ આપવી તે વીશ્વેનો જાંડો વીચાર કરી માહારાજાએ પોતાના જમાઈના જોડા પોતાના કમળમાં મુક્યાં, અને માહારાણીને મુચના કીધી કે, અમે જમાઈને લઈને જેવા દરશન કરવા જઈએ, ત્યારે તે

જમાઈના જોડા મેં સંતાડેલા છે તે હું જમાઈના સામાં ધરીશ. યારે તમે સધળાં બધરાઓ સાથે છોકરીને લઈને ચક્રમાં બેસજો, ને જમાઈના સામાં જે વખતે હું જોડા ધરું તે વખતે પેલી છોકરીને તમે ઘટે તેવી સમજુતી આપજો. તેપરથી એ છોકરી સમજી, ફરી ઉનમતાઈ કરશે નહીં.

તેવી સમજુતી બધરાઓને આપી રાણા સાહેબ કપડાં પેહરી દેવ દરશને જવા નીકળ્યા, તે વખતે જમાઈ પોતાનાં પગરખાં સોધતો હતો, એટલે માહારાણાએ પોતાના કપાટ માંથી જોડા કાઢાડી જમાઈના સામાં ધર્યા તે જોઈ જમાઈ માફ માંગવા બેઠો કે આ અયોગ્ય છે. એમ કરી સામે સસરાને પગે લાગ્યો. ત્યારે માહારાણાએ જવાબ દીધો, “ માફી પુત્રી તુમકો સ્વાધીન કીયેલી હે, તો ઈસ્મે પગરખા કુછ બદલે નહી હય. ” એ બીના ચક્રમાંથી બધરાંઓએ છોકરીને દેખાડી, તેની માએ સમજુતી સાથે એક લાપડ મારી કહ્યું કે “ જો આ સુર્યવંશી માહારાણો, તારા વરના જોડા ધરી શું કહે છે તે સાબલ્યું ? જો હવે પછી તારી ઉનમ-તાઈ માલમ પડશે તો જોજો કે તારી કેવી અવસ્થા થાય છે. એમ કહી તેને શીખામણુ દીધી. ત્યાર પછી તે છોકરી સમસ્યામાં કહેલી શીખામણુ સમજી સાસરામાં નમ્રતાથી ચાલી.

છપો.

સાસર વાશે બહાલ, ભાગવે રાજ આસનનો.

પણુ બે આની તેનો બોજ બાણુવો તેવા નરનો,

મોશાળ પક્ષે બહાલ ભોગવે સરવ સવર્ધઓ
 પણ તે નરનું માપ જાણવો પા રૂપધઓ.
 આપ નામ ઓળખાએ તે બાર આનીપર માણવો.
 કહે નીલમણી આપ નામનો તે સત્તરઆની જાણવો.
 કું સ્ત્રીઓ પુરુષને શી રીતે વશ કરે છે.

શુ૦-એ બધી વાતની ખાતરી અનંગ રંગ નામના અંધ-
 માં લખેલી છે એ પ્રમાણે મે પ્રથમ તને કહેલું છે છતાં સમજ
 ન પડતી હોય તો ફરી સાંભળ. કુસપથી નહારી પ્રજા ઉત્પન્ન થાય
 છે ને સ્ત્રી પુરુષનાપર નાખુશ રહે છે તે નાએના શ્લોક પ્રમા-
 ã સમજવું.

॥ શ્લોક ॥

નામિ પश्ये तिभर्तार नात्ररं संप्रती छति ॥

वियोगे सुखमाप्नोति संयोगे चातिसीद्वती ॥ १ ॥

शय्याभुपगताशेते वचनंनाष्टि चुंबने ॥

तन्मित्रैर्द्वेष्टिमानंच विरक्तानાभिવાંछति ॥ ૨ ॥

અરથ-જો બાચડી ધણીના તરફ જોતી નથી, કંઈ પુછે તો
 જવાબ દેવાને કંટાળે. પાસે જાય તો દુખી, આઘે જાય તો ખુશી,
 પલંગપર સુવાડે તો પાસું ફેરવીને સુવે, ચુંબન કરવા જાય તો
 મોહોડું ફેરવીને સુવે છે, વરના મીત્ર સાથે દૂશ રાખે છે, મા-
 નની ગરજ રાખતી નથી એવા લક્ષણવાળી સ્ત્રીથી વર ડખાને

નામરદાષના કારણથી ઓશીઆણો થઇ નાચારે વશ થાય છે તેની કેહેવત નીચે મુજબ:—

રાંડ શાંદાડ ઓર હરણાં ભિંશા, ઓ પીફરે જઈ કરના કેશા, એવું નામરદાઈનું નકટ ખાલીને બેઢીલ બઈરી શાયે સં-શાર વેવાર કરતો જાય છે તેવારે તેની પ્રજા કેવી પેદા થાય છે તેનો દાખલો નીચે મુજબ છે તે શાંભળ.

પુણ્યાના શવાઈ માધવરાવ પેરવાના વખતમાં નાના ફડ-નચીસ દીવાન હતો. તેની કચેરીમાં એક કારકુનની જગા ખાલી પડેલી હતી તેવારે મુરખ શીરોમણી નામનો રાખશ તે નોકરી પર રહેવાને દીવાન પાસે ગયો. દીવાને તેની પરીક્ષા કર્યા શ્વાર એક હીરો તેને આપ્યો ને કહ્યું કે આ લખોટો આવી ને એની પ) શેર બાજી બજારમાંથી લાવ. તે શાંભળીને તેણે ત્યાં જઈને કાઢીઆ પાસે તેટલી બાજી માગી ત્યારે તેણે તે જોઈને કહ્યું કે આ માંજો છોકરાને રમવાને કામ આવશે એવું ધારી-ને તેણે બશેર બાજી આપવાની કહી. તે પ્રમાણે તેણે આવીને દીવાનને કહ્યું કે પાંચ શેર બાજીને બદલે કાઢીઆ બશેર આપે છે. તે શાંભળીને દીવાને કહ્યું કે એની કંદોઈની દુકાનેથી પાંચ શેર બરફી લઇ આવ. એમ કહ્યા પછી તેણે તે પ્રમાણે કંદો-ઈને કહ્યું તેવારે તેણે તે હીરો હાથમાં લઇને જ્યો ને વીચાર કીધો કે આ કામનો લખોટો તેજદાર છે તે જો કાંઈ ધરણા-મા જડાવીશું તો ઠીક પડશે એવું વીચારીને તેણે ત્રણ શેર બરફી આપવાની કહી. તે શાંભળીને પાછો દીવાન પાસે આવીને

કહ્યું કે કંદાઇ તો ત્રણ શેર ખરફી આપે છે. તે શાંભળીને દી-
વાને ફરમાવ્યું કે ચોકસીને ત્યાંથી એના રૂ ૧૦૦ લઇ આવ.

તે હીરા લઈને ચોકસીને ત્યાં જઈ રૂપ્યા માંગ્યા ત્યારે
હીરા બધને ચોકસી ધારવા લાગ્યો કે આ કોઈ જુનો પોખ-
રાજ છે એને બસાવીને પોંગીમાં જડાવીશું તો એક દાગીને
બનશે તે રૂ ૮૦ આપીશું તો ઠીક છે. તેમ ધારીને તેણે ઉપર
મુજબ રૂ ૮૦ આપવાના કહ્યા. તે લઈને પેલા મુરખ શીરામણી
એ ઉપલી વાત દીવાનને કહી તે શાંભળીને દીવાને કહ્યું કે તું
ઝવેરી પાસે જઈને એના રૂ ૧૦૦૦) લઇ આવ. પછી તે ઝવે-
રીની દુકાને જઈને તેણે હીરા આપીને ઉપર મુજબ રૂપીઆ
માગ્યા ત્યારે ઝવેરીએ તપાસી જોઈ ને તેના રૂપીઆ નવસે
આપવાના કહ્યા. તે શાંભળીને તેણે દીવાનને કહ્યું કે એના
તો રૂ ૬૦૦ ઝવેરી આપે છે તે શાંભળીને દીવાન શાહેને મુ-
રખ શીરામણીના હાથમાંથી તે હીરા ખુચી લીધા ને તેને
કહ્યું કે મુરખા, બધા વેપારીઓ તારા કરતાં ખરા કે તેઓએ
પોતાની બુધ્ધી પ્રમાણે કીમત કીધી તો પછુલું સમજ્યો નહીં, માટે
જા, નોકરી આપવામાં નહીં આવે. એમ કહીને તેને કહાડી મુ-
ક્યો ને તે દીવસથી કેહેવન થઇ કે હીરાની પરીક્ષા ઝવેરી જાણે.
હવે તે મુરખ શીરામણીને બીજા પાંચ બાઈઓ હતા તે બધા-
ની ચતુરાઈની કીમત નીચેના સ્લોકમાં બતાવ્યા પ્રમાણે હતી.

॥ શ્લોક ॥

જેષ્ઠો ધ્રંગિ તમાલ ભક્ષણ કર તસ્માંનુજામયયો જારે
કર્મણિ નૈષ્ઠિક તૃતીયસ્તુ ચતુર્થસ્યવૃત્તશ્રણું ચૈર્થ્યે

કર્મણિ ચૌર ગીત મહિમા યઃ પંચમો બાલકો રાત્રૌ
ગ્રામ્ય ગ્રહાણિ સંદહતિ વૈદિત્રીણિચત્વારિચ ॥ ૧ ॥

અરથ-મોઢોટો ભાઈ ભાંગ તંબાકુના વ્યશનવાળો, ખીજો
દાર પીવાવાળો, ત્રીજો જાર કરમ કરવાવાળો, ચોથો ચોરી કર
વાવાળો ને પાંચમો ધરમાંથી રાતે સલગતું છાંણું લઈ જઈને
ગામમાં આગ લગાડવાવાળો એવા આ મુરખ શીશીમણીના પાંચ
ભાઈઓ એક કરતાં એક સરસ હતી.

કું તમે જે દાર પીવાવાળો કહ્યો તેતો દાકડર હતો ને
તેને તો દાર પીવાની હરકત નહીં. કહવત છે કે વેશ્યાને વ્યભી-
ચારનું ધર નહીં ને વકીલને પઠસા લેવાનો ડર નહીં. જીવો
વેશ્યા મનમાનતા પછસા લઈ ગમે તેની શાયે શંગ રાખે
તો તેને વ્યભીચારીણી કહવાય નહીં ને વકીલ મરજી માફક રૂપી
આ લઈને અક્ષીલોનું કામ કરે તેને લાંચનો ડર નહીં એમ
જાણું છું.

॥ શ્લોક ॥

માંસમક્ષૈઃ સુરાપાનૈ મૂર્ખશ્ચાક્ષર વર્જિતૈઃ; પશુભિઃ
પશુરાકારૈ ભારકાંતાચ મેદિની ॥

અરથ-માંસ ખાનાર, દાર પીનાર ને ધરમ વીરૂધ વીધ્યા
જાણનાર એઓને પશુ સરખા જાણવા ને તેવો ઊંચ જાતીના
દઈને જો એવી ચીજોનો ઉપયોગ કરે તો કેવળ પૃથ્વીપર ભાર
ડાનારા છે એમ સમજવું.

વળી પુરોપીયન ડાક્ટરોનો ધંધો કરવાવાજા લોકોને તે જરૂર શ્રેષ્ઠ જાણુવા. કારણ મુખ્યપ શરખા શેહેરામાં જે ખીન વારશી લોકોના મડકાં હોય છે તે બધા મેડીકલ હાલમાં મુકાએ છે તે શીખનારા વીધ્યારથીઓ પાસે ચીરાવીને તેને શીખવે છે. હવે એ જીવંત જતીના માણસ ને ધરમ વીરધ કામ કહેવાય છે. જેમકે લાંકડા ચીરનારા કઠીઆરા તથા પશુ ચીરનારા કશાઈ તે કરતાં માણસનું સખ ચીરવાનું તે ખોટું છે, એમ છતાં જોએ શીખે છે તેઓ નાચેના શ્લોક પ્રમાણે દુખી થાએ છે.

॥ શ્લોક ॥

मुखं त्वात्पर संतानं तत्वग्या पतितैस्तनै ॥

परोपतापियोन्योपि सकथं भद्रमश्नुते ॥

અરથ-ધરમ વીરધ વીધા શીખનારા મુરખ-નહારાની સંગત કરનારા તથા મારવાડીના બનાવેલા શેવ ગાંધીઆ ખાનારા એટલા મુરખ બોળને શંતાપ કરાવનારા તે આખરે દુખી થાય છે. કેહેવત છે કે મધર મંઠોડો ને હરીહર કાઠી, વાકી બુધ તીનોકી નાહી. આપ પોતાની જીદ કરે, આખર પ્રાણ કાઢ કર મરે, પણ જીદ મુકે નહી. તેમજ જે શખ કાપવાની નોકરં કરનારો ડાક્ટર છે તેને ન્યાતીના લોકોએ ધરમ વીરધ કામ કરવાની નોકરી છોડી દેવા શાર ખોધ કર્યો તે કબુલ નકરતાં તકરાર કરી ત્યારે નીચ ન્યાતીઓના બદ્દેખરત વીથે

ધંધા વીરધની જે સુખઓ યયલી તે કહી સંભળાવી, તથા
અકપર બાદશાહને કવી ગંગે શીખામણુ વીશે જે
કવીન કહેલું તે સંભળાવું; તે પણ ન માનતાં ન્યાતનું અપ-
માન કર્યું ત્યારે આપરે તેને ન્યાત બાહાર મુક્યો. શીખામ-
ણી નીચે મુજબ

કવિત

બાલશે ખમાલ. ન્યાતીશે વીરોધ, અગ્નચર નારસુ ન હક્ષીએ
પાણીસે પ્રીત, અગનસે દુર, ચડતા પુરમે ન ધશીએ
કેહ કવી ગંગ શુભો શાહા અકપર ઇતને મુરખકું
દુર સદા રખીએ.

અરથ—બાળક શાયે રમત, ન્યાતના સામી તકરાર, નહારી
રત્નીની મમ્મક, પાણીમાં રમત. અગનીથી દુર, ચડતી બરતી
એ પાર જવું; એ મુજબ ચાલે તેટલાને દુર મુકવા તથા
તેવાને મુરખ બાણવા.

ગરબી.

શુભો અતુર સુખણુ કુકર્મ કરીને કહણુ મન કમ્પ નવ કીણુએ
જેણે અધરમી હુનર સૃષ્ટિમાં ચીંધી
તેણે કાગઠ જન્મ દુનીઆમાં લીધી
કશો વીચાર જાતીને નવ કીધો રે શુભ ॥૧॥
જેના વડીલો સત કરમી કવાએ
તેનાથી નીચ ધધી નવ થાએ
તેના અકરમીની ઇજાત જાએરે, શુભ ॥૨॥

જે કાઈ જશે છે મુછ મરડીને

તેનું લોક કાળજી આપે કરડીને

નહી થુકે માસ આંતરડીનેરે, શુભ ॥૩॥

મમત કરાવી લોક તેને વાહાએ

નાચારે નીચી મુડી તેની વાએ

પછી દુખ દરીએ તે બુડી જાએ રે શુંબ ॥૪॥

કેહે નીલમણી એવું જોઈને

તે તો સરવસ્ત જોસે જોઈને

છેવટ રહે તે આંસુ લોહીનેરે શુભ ॥૫॥

આ નીચે લખેલી નામ જાતના લોકો ધંધા વીરધ આલે
મા તેવાને ન્યાતીના લોકોએ બાહાર મુકી કરી કોઈ ન કરે
જોવા બંદાબસ્ત કાઢેલો છે તે પ્રમાણે ઉંચે કરવો જોઈએ.

રધારધનાથે હીજડા આગળ મશાલ ધરેલી, ગીરધર ધે-
લાએ હીજડા સાથે સાજ વગાડેલો, હીરા પનાં રાંમજનીએ હર
ગોવત હજમને ધેર નામ કાઢેલો, હતંમ જધમગ રામજની-
એ હાંશુ મુરાદ કથાઈને ધેર નામ કાઢેલો, ગોલા ધાંચીઓએ
સ્મશાન ન જાએ તેને દંડ કરવાનો બદોબસ્ત, ગામડાના તથા
સગરાંમપરાની બાઠેલીઓ છાશ વેચવા ન જવા સ્કાર અને દુખ-
લી બ્યબીચારી માલમ પડે તેને દંડ કરવો.

હવે જેમ પારશીના સખ ઉચકનારા નરીકાલ, મુસલમાનો
ના મુરદા ફરોશ તેમ સખ ચીરનારા ઉંચને જુદા જુદા ગણવા.

વલી વૃધ નામર બ્રાહ્મણોના કેહવાથી સાંભળ્યામાં છે કે

નાગર મેહતા નીલકંઠવાલાએ શુભ અવસરમાં જન્મવાનું બનાવેલું તેવારે તેઓને માત્રમ પડેલું કે આપણા લોકો મીઠો ભાત કરે છે તે કરતાં મુશ્કેલીમાં જો મીઠો ભાત બનાવે છે તે શારે થાય છે એવું શમજીને તેઓ કૃત્રી રીતે બનાવે છે તે પ્રમાણે વાકેફ થઈ રસોડામાં બોલાવીને મીઠો ભાત ને દુધ જમણું કરેલું. તે લોકો મીઠો ભાતને ખીરીઆની નામ કહે છે. એટલામાં ન્યાતીના લોકો જમવા આવેલા તેઓએ જમણું પુછ્યું ત્યારે રૂપરામ મેતાએ લોકોને કહ્યું કે આજે તો ખીરીઆની ને દુધનું જમણું છે. તે શાંભળીને શારત્રી પારવતીનંદ તથા ગંગાનંદ ભીમાનંદ એઓએ કહ્યું કે આપણે જમણું જમવાના નથી એ કાહાડીને ખીજું કરશે તો જમીશું. એવું કહીને મેહતા શાથના તથા વેદ મુરતીઓ બધા પાછા ધેર ગયા ને આખરે રૂપરામ મેહતાએ કંસાર શેકાવીને દુધ શાયે જમાડ્યા ને ખીરીયાન કાહાડી નાંખ્યો તે અઘાપી શુધી ચાવની શબ્દો જમકે મુરખો. યુર-એવા શબ્દો ખરા બ્રાહ્મણ ન બોલતાં, મુરખાને ખાંડ કેરી ને યુરાને ખાંડ કહી પીરસે છે. પ્રીય વાંચકો તે વખતમાં ચાવની શબ્દો બોલાઈ શકતા નહીં ને ધરડા લોકો એક ખીજની સલાહ માન્ય કરતા તેમ તેઓ બધી વાતે શુખ્ખી રહેતા અને હવે તો ઉંચ કહેવાય ને નીચનો રાંધેલું અન્ન ખાએ છે તો તેવાને નીચથી પેદા થએલા જાણુવાં, કહેવત છે કે શાખતે અસર અને વુખમે તાસીર.

॥ શ્લોક ॥

લક્ષ્મિ લક્ષ હિણંચ । કૂલ્હિણંચ સરસ્વતિ ॥

કુપાત્રે રમતે નારિ । ગિરિર્વષેતિ માધવઃ ॥

અરથ-માખાપથી તથા ધર્મથી વીરધ છોકરાં ચાલે છે તેના મુખ્ય ત્રણ કારણો છે. એક કુસંગતથી, બીજું કુલહીણના ખીજથી, ત્રીજું કામશાસ્ત્રમાં લખેલા રતી સંગના વરણત દીવશોએ સંભાગ કરવાથી નહારી પ્રભા પ્રાપ્ત થાય છે તેવારે લક્ષહીણના ધરમાં પર્થશા ન કુલહીણના ધરમાં વીધા તે જેમ પ-રવતમાં તથા સમુદ્રમાં વરશાદ થાય છે તે પ્રમાણે જાણવું. માખાપ શારીને છોકરાં દુખી એનું તો જરૂર મુખ્ય કારણ એજ છે. શંભાગના વરજેલા દીવસે જે સ્ત્રી પુરુષ રંગ ભાગ કરે છે તે દીવસે સ્ત્રીને ગરભ રહે છે તે દુખી પ્રભા થાય છે તે માખાપને સંતાપ ઉપજાવે છે એ નકકી જાણવું.

કુ-ભાઈ, લક્ષહીણો કેવા માણસને કેવા ?

શુ-જે માણસ લાભીઓ, બખીલ ને અનીતીની પર્થશા જલવે તેવાને કહે છે. જેમકે પોતાની બેન મરી ગઈ કે તેના સાસરામાં તેજ દીવશથી જવાએ નહીં તેમજ તેહના કશી ચીજ લેવાએ નહીં કારણ તે પુજ્ય કહેવાય તેને આપવું ઘટે છે તેને બદલે તેનો માલ મીલકત લેવો એ તે અપ્પીના શીવાજથી અધરીત છે તેવું વીપરીત કામ જે માણસ કરે છે તેને દુનીઆ લક્ષહીણો કહી તીરસ્કાર કરે છે

॥ શ્લોક ॥

અન્યાયો પાર્જિતં વિત્તંદશવર્ષાણિતિષ્ઠતિ ॥

પ્રાપ્તે ચંકાદશેવર્ષેતસૂણંચ વિનશ્યતિ ॥ ૧ ॥

અરથ-અનીતીની માલકત મેનવે તે દશ વરશમાં નાશ

પામે.

અકબર શાહાએ કવીને પુછ્યું કે દુનીઆમાં કેટલા પ્રાણી
મુવા પછી ખુશી થવું જોઈએ ?

કવી ગંગે નીચે પ્રમાણે કવીતમાં જવાબ કહ્યો,

મરે કોઈ બુદ્ધા બેલ, મરે કોઈ અડીઅલ ટટુ,

મરે કરકશા રાંડ, મરે અશંખ નીખટુ

મરે કુલંછન પૂત, જો કુલકુ ડાખ લગાવે,

મરે આ મીત્ર જો બખત પર કામ ન આવે,

બચન સુકત રાજા મરે કે નીંદ બરબર શોઈએ,

કહે કવી મંમ શુણે શાહ અકબર ઈતને મરે જદ ન રોઈએ

પછાડી જે બક્ષીણા પુરૂષની વાત બખી છે તે પ્રમાણે

શંખણી સ્ત્રીની ગરખી નીચે મુજબ કહું છું તે શાંબળ,

શુણે શંખણીઓ, વ્યભીચારી યઈને શું રંગે રમે

સ્લેચ્છડાકણીઓ, પછશા સારૂ મરખર નીત્યે શું બમે, શુણે ॥૧॥

નીજ સ્વામીને સુતે વેચી, પરપુરૂષ તણે પ્રાણવ ખેંચી

ખાવો ધી કેલાં શાકર લેચી, શુણે શંખણીઓ ॥૨॥

પીઅરચી શાહરાતું નામ હઈ, વચમાં જોડો વણ પાંખ કંઈ

જેને લાજ શરમ મરવાઈ નહી, શુભો શંખણીઓ ॥૨॥
 દીવસે દારો દેખી ડરે, રાજનીએ મારે ભુજંગ ખરે
 રહે વીશ્વાસે તે તો નકી મરે, શુભો શંખણીઓ ॥૩॥
 ઢોંગ કરી ધણીને બહુ દમતી, જાર પુરૂષ સાથે રંગે રગતી
 ધડી ધડી પ્રસુતી તણું તું દુખ ખમતી, શુભો શંખણીઓ ॥૪॥
 તું કાતી થઈ નથી ને નવ થાએ, તુ આહે ત્યાં ચાલી જાએ
 પશુ પાછળથી બહુ પરતાએ, શુભો શંખણીઓ ॥૫॥
 કરે વગર વીચારે કામ સકે, છલકપટ કરે છાના તુ બહું
 અવગુણ તાહારા શું સુખથી કહું, શુભો શંખણીઓ ॥૬॥
 તુજને વશ કરવાને કાજે, કહું ઊપાએ જે તુજને છાંજે
 ખરનરથી તું નીશ્યે લાજે, શુભો શંખણીઓ ॥૭॥
 શંખણીઓ કરે બહુ ભોજન હાર, ખરનર મારે અતીશે પ્રાહાર
 ત્યારે અગુચર નાર આવે દાર, શુભો ॥૮॥

છાંપો.

જેણે મુકી લાજ, તેને રાજ એક ધડીતું
 લજવે માને ખાપ, લજવે સગું અડીતું
 આણે મનમાં દર્પ સર્પ શકુનાથી જાણી
 છેવટ પામે દુઃખ સુખ થાએ ધુલ ધાણી
 લાજ રહીત રાજ ભોગવે તે સ્વપ્ન ધડી ચારતું
 કહે નીલમણી સુધરે નહી કાં પુરૂષ કાં નારતું

॥ શ્લોક ॥

પૃથલ્લયા પ્રવંદાશ્ચ; સ્ત્રિયઃ સ્પુર્નાશ્ચ સશયઃ ॥
 કેકરે પિંગલેનેત્રે, ક્યામે લોકેક્ષણાસતી ॥ ૧ ॥

નહારી સ્ત્રીના લક્ષણ—જે સ્ત્રીનું કપાળ મોટું, નેત્ર નીચા ને ચંચલ શરીર લાંબુ, ચપલ અગ તે સ્ત્રી કલેશી તથા વ્યભીચારી તથા દુષ્ટ વચન બોલનારી અમર્યાદ જાણુવી. તેવાને જો વશ થાએ તો દેવચંદની પેઠે જનન જાએ.

કુ. દેવચંદનો જનન શી રીતે ગયો.

શુ. શાંભલ. મુંબાઈ રોડેરમાં બે મીત્રો હતા. એકનું નામ દેવચંદ બીજાનું નામ ગણુપત. એવાએ વીચાર કીધો કે આપણે રોજગાર કરવાને પરદેશ જઈએ. એવો ઈરાદો કરીને પોતાને ઘેરથી બેશું બેશેં રૂપીઆ સાથે લઈને એક નગરમાં ભાંગ ગાળીને દાનરો લઈને ત્યાં દુકાન માંડી રહ્યા. બંને જણાં સંપત્તી એક બીજા સાથે રોજગાર કરવા લાગ્યા પછી ઈન્જરો પુરો થયો ત્યારે તેઓ બેવડા રૂપીઆ કમાયા. પછી વીચાર કીધો કે હવે આપણે કાપડનો વેપાર કરીએ ને તેઓએ તેમ કીધું. તેમાં દરેક જણાને ભાગે અકેક હજાર રૂપીઆ કમાયા ત્યારે દેવચંદે વીચાર કીધો કે હું માખાપત્તી જુદો રહ્યો છું એટલે મારી બાયડી એકલી છે તેને મલકાને થોડા રૂપીઆ આપી આવું. એવો મનમાં ઈરાદો ધારીને પેલા ગણુપતને બહુ કે ભાઈ, મારી બાયડી તો ઘેર એકલી છે. નેતું તો વાંડો છે. પણ તારાં બાપને મલકા તો ચાલ. હવે આપણે એટલા રૂપીઆ લઈને ઘેર જઈને બધાને મલીને ફરી પાછા આવીશું. એવી મથલત કરીને બંને જણા ઘર તરફ નીકળ્યા ને ચાલતા ચાલતાં મારગમાં એક ઠેકાણે કોતર આવ્યું ત્યારે દેવચંદે ગણુપત જોડે બડવાનું બાહાનું કીધું ને કહ્યું કે આહમણુ ગણુપત, તેં

હજ્જર રૂપીઆ ફાગટ લોધા છે, મે ગરીબ જાણીને તને અ-
પાવ્યા છે. તે શાંભળીને ગણુપત ગરીબ સ્વભાવનો હતો
તેણે કહ્યું હા બાઈ, બધું તારા વડેજતો. એમ કેહેલાંજ દેવ-
ચંદે તેના મર્મસ્થાનમાં શપોટા મારીને રૂપીઆનું પોટલું
ખુંચી લીધું ને કહ્યું કે શાળા સામું બોલેય ? તે શમએ વ-
રશાદ એકદંમ થતો હતો, ને દીવા વખત હતો તેથી વરશાદથી પા-
ણીમાં પરપોટા તણાઈ આવ્યા. તે જોઈ ગણુપત બોલ્યો, અરે
પરપોટા, તુ માહારી શામ પુરજે. એવું બોલી તફડીને પડ્યો
ને થોડીવારમાં તે મરી ગયો. પેલા દેવચંદ તે જોઈને ખુશી
થઈને ત્યાંથી ચાલતો થયો ને પોતાને ઘેર ગયો ને બાયડીના
હાથમાં બે હજ્જર રૂપયાનું પોટલું આપ્યું તે લઈ બાયડીએ
કનકાર બનાવ્યો તે જમીને ખુશી થયાં. હવે દેવચંદની શાથે જે
ગણુપત ગયો હતો તેના માબાપે આવી પુછ્યું કે બાઈ, મારો ગણુપત
ક્યાં છે? ત્યારે દેવચંદે તેઓને કહ્યું કે 'તમારો છોકરો તો
મારી સાથે ન આવતાં અગાડી વેપાર કરવા ગયો. મે તો
તેને બહો સમજાવ્યો પણ તે ન આવ્યો.'

આ પ્રમાણે દેવચંદનું કહેવું સાંભળી, ઉદાસ
થઈ બચારાં ઘેર ગયાં. હવે દેવચંદે તને
માર્ગ નાંખ્યો હતો તેવારે રાત પડેલી હતી ને બીજો દીવજ
સહવાર થઈ ત્યારે લોકોએ શરકારમાં જાહેર કર્યું કે કાઈ
કોતરડામાં મુવેલો પડેલો છે. તે શાંભળીને પોલીસ આવીને
ઘનવીજ કરી તો કોઈ મારનાર માલમ પડ્યું નહી. આખરે સરકારે
તેના કપડાં રાખીને તેની લાશ બળાવી દીધી. પછી પાછું ચો-

માસુ આબ્યું ત્યારે એકદમ વરસાદના પાણીમાં પરપોટા દેવ-
ચંદે પોતાની બારીએથી દીઠા. તે જોઈને ગણપતનું કેહવું માદ આ-
બ્યું તે પરથી એકાએક હસી પડ્યો. તે જોઈને તેની વહુએ
પુછવું કે તમે શું હસ્યા તે કહો. દેવચંદે કહવું કે એ
વાત તને કેહવા જેવી નથી તેપરથી પેલી રીસાઈને મોહકું
ચડાવી બેઠી. તે જોઈને બાએક્ષા દેવચંદે તેને મનાવીને બધી
બનેલી હજીગત વહુને કહી. તે બધી વાત પાડોશીએ શાંભળીને
તેના માબાપને જાહેર કહી. ત્યારે તેણે શરકારમાં ફરીયાદ
કરી ને જાહેર કીધું કે એકદમ વારંટ કાઢીને બંને જણાને તે-
ડાવીને ભભકાથી પુછવું ને પાડોશીની શાક્ષી લેવા. પછી દેવ-
ચંદની તથા તેની વહુની જખાની લીધી તેવારે વહુએ દેવ-
ચંદના કેહવા પ્રમાણે બધો કબુલત આપી ને દેવચંદે જે જગો
પર ગણપતને મારી નાખેલો ત્યાંની સરકારને પુછાવ્યું ત્યારે
ત્યાંથી તેના લુગડાં બનેલી હજીગત સાથે પોલીસપર તેણે મોક-
લ્યાં. તેના કપડાંપર તેનું નામ માલમ પડ્યું તે જોઈ પાકો
પુરાવો મલવાથી દેવચંદને ફાંસીએ ચડાવ્યો.

એ શખશ પણ માબાપનો ત્યાગ કરીને વહુને વશ થઈને
માબાપથી જુદો રહેલો હતો તેનું માત પોતાની બાપડીના પુ-
રાવાથી બન્યું, વારંતે કમળત સ્ત્રીનો બરોશો કરવો નહી.

કુ--માઈ, તે જે જે વાત કહી તેની મને સંપૂરણ આ-
તરી પછ પણ બધી બાપડીએ સરખી હશે? આતો બધો તઠારી
જાણી, પણ કેવી બાપડીનો બરોશો કરવો જોઈએ.

॥ શ્લોક ॥

મૂર્ખ શિશ્યોપદેસેન દુષ્ટ સ્ત્રિમર્ષેનચ

દુઃસ્વિતૈઃ સંપ્રયોગેન પંદિતોપિવસીદતિ ॥

અરથ-મુરખ માણસને બોધ કરવાથી તથા દુષ્ટ સ્ત્રીનો ખેરોશો રાખી પોષણ કરવાથી વીઠવાન માણસ પણ દેવચંદ્રની પેઠે બેઆબરૂ થઈને મરે છે.

સ્ત્રીઓ ચાર જાતની થાય છે. તેમાં હસ્તીનીને સંખીણી એ જો જાતનો ખીલકુલ બરોસો કરવો નહી. એવી કુળત સ્ત્રીઓના દુરયુષ વીશેનો ઘણો વીસ્તાર છે પણ આ પુસ્તકમાં લખાણ થઈ જાય. શમળ ઉપર મુજબ દુઃકમાં લખું છું. હવે તારા પુછવા પ્રમાણે સુજાત બાવડીની વાત કહું છું.

છપ્પો

કામની શેવે કંથ, પંથ સુધામનો ઝાલે,
પાળે પીયુતું વેણ, મુખ ધર તેનું આલે,
પાપ ઢળી થાય પુન્ય, તુન્ય કાંઈ નવ આંલે,
હોય સપુતની પુત્રી, અન્ય જન ઉર ન ભાવે,
પીયુ પરમેશ્વર માની લે, તેને નર્કજ નાશ છે,
કહે નીલમણી તેવી નારનો, વધકુંડ વીશે વાસ છે,

કુમતનાથ પુછે છે-ભાઈ તે સુજાત સ્ત્રી વીશે છપ્પો કહ્યો તે જાણ્યો પરંતુ તેનું કંઈ દ્રષ્ટાંત હોય તો કહે.

શુ૦-શાંભલ. ઊજણ શેઠેરમાં માહાજી શીંધીઆનો દીવાન દોલતરાવ નામનો કામકળાનો બધુનાર હતો. તેની સ્ત્રી ચીતણી હતી.

કુ૦-ચીતણીના લક્ષણ કેવા હોય છે ?

શુ૦-ભાઈ, સ્ત્રીઓ ચાર જાતની છે. ૧લી પદ્મની ૨ ચીતણી, ૩ હસ્તીની ૪ શંખણી. તેમાં ચીતણીના લક્ષણ હું કહું છું.

॥ શ્લોક ॥

સંગીત લીલા રસીકારી શાંતા સુગંધ નાભ્યા
દીરુચીઃ શુભાંગી ॥ વિલાસિની નિર્મલ વારુવેષા
ગંધર્વ સત્વાવનિતા પ્રદિષ્ય ॥ ૧ ॥

અરથ-જે સ્ત્રીને ગાયન ગાવા શાભળવાનો શોક ને અમ-
તકારી રમત તથા આજુંદી અત્તર ડુલોની સુવાસપર પ્રીતી, સ્વ-
રૂપ સુંદર હોય છે એવા સ્વભાવની સ્ત્રીને ચીતણીની જાત કહે
છે. એવા લક્ષણની કાનતા દીવાન દોલતરાવની હતી ને તેના
પ્રમાણે દીવાનના લક્ષણ હતાં. શાંભળ.

॥ શ્લોક ॥

ઉરુવિશાલો ધનધાન્યભોગી । શિરોવિશાલો
નૃપપુંગવશ્ચ ॥ કટ્યાં વિશાલે બહુ પુત્રદારા પાદૌ
વિશાલો સતતં સુખીસ્યાત્ ॥ ૧ ॥

અરથ-જે પુરુષની ઝાંધ મોઢી લાંબી હોય તેને ધન ધાન્યની પ્રાપ્તી, માથું ગોળ ને મોઢું હોય તો તે રાજા શરખો કમ્બર મોઢી હોય તો તેને સ્ત્રીનું સુખ હોય તથા તેને સારા પુત્ર થાય હાથ પગ લાંબા હોય તો નીરંતર સુખ ભોગવે. એ વીશનો શામુદ્રીકના શારાં માઠાં સ્ત્રી પુરુષના લક્ષણનો ઢુંકામાં સાર આ સાથે બતાવ્યો છે.

અથ શામુદ્રીક પુરુષ લક્ષણ સાર જમણે પાસે જોવાં.

સારા લક્ષણ.

મસ્તક છત્રાકારે ગોઝ	હાથ લાંબાને આંગળાં શરખા
કપાલ પોહોલું	હાથના અંગુઠા વચ્ચે જવાકાર
પાંપણ મેરચા જેવી	પોહોઆમાં માછલીની રેખા
આંખો અણીદાર રાતી	કાન નહાના તે પર વાલ
ડોલા કાલા તથા ઝીણા	લીંગ છ આંગળ આઠ આંગળ
ગાઝ ગોળ વામના જેવાને	માથાના વાલ પાતળા તથા લાંબા
હસતા હસતાં ખાજ પડે તેવા	પગ ઢુંકા ધાટા-ઝાંધ જાડી
મુખ ચંદ્રમાં જેવું ગોળ	પગના આંગળા નીચે મુજબ
નાક સુક શરીઠા જેવું	અંગુઠો શીઘો ને રાતો
મોહોડાની ફાડ નાહાની	તર્યની નાની અથવા લાંબી
હોઠ પાતળા ને રાતા	મધ્ય આંગળી નાહાની અથવા
ડાઢ ઢુંકી નાહાની	લાંબી.

અનામીકા ઢુંકી તો સ્ત્રી ગમન કરે, લાંબી તે સાચી

કનીષ્ઠીકા શરખી ને ઉંચી તે વ્યભીચારી.

કપાલ વચે ખાડો હાએ તેને પાપી જાણવો.

કપાલ વચે આડી ચાર રેખા તેનું આયુષ્ય ૧૦૦નું, ત્રણ

તો ૭૫નું, ૨ તો ૬૦નું ને એક તો ૨૦નું.

નીચે મુજબના માઠાં લક્ષણ જાણવાં.

કપાલ લાંબું કુમકું પાપણથી બે આગળ, ઊંચા વાલ

માથુ લાંબુ.

મુખ ઘોડા ગઘેડા જેવું તથા ઊંટ હાથી જેવું.

નાક વાંકુ ચીપકું જાડું ગરડ બલાડા જેવું.

આંખ બકરાં કુતરા બલાડા હાથી જેવી

આંખના ડોળા વાઘ ઘોડા ગાએ જેવા

મોહોડાની ફાડ લાંબી તે ખોટી

હોઠ કાળા જાડા લાંબા ને ટુંકા તે ખોટા

ડોક ઉંટ મોર બગલાના જેવી લાંબી તે ખોટી

ગાળ નાના મોટા ને નીચાં ઉંચા ખોટા

કાન નાના, જાડા ને મોહોટા તે ખોટા

હાથ ટુંકા-પગ રાંઠા કુચડા કાગ ને બગલા જેવા

પગનાં આગલાં બધા ઉંચા ને ટુંકડા તથા વાંકાં તે

ખોટા.

રેખા-મધ્ય આંગળીની ત્રણ ખેડકી વચે ઉભી તેટલા

શતરૂ ને અનામીકાની ઉભી તેટલા રીપુ જાણવાં.

પગના જમણાં અંગુઠા વચે જવ તે સદા દુખી

સ્ત્રી શામુદ્રીક સાર કાખે પાસે જોવા

નીચેની દુખી લક્ષણની સ્ત્રી

કપાલ કુળકુંઘણા વાળવાલું	ગાન નાના મોટા
માથું ત્રાંબુને મોડાની ફાડ લાંબી	ડોક લાંબી ઉંટ મોર બતક જેવી.
પાંપણ બંને મલેલી	ખભા નીચા ઉંચા જડા પાતળા
આંખનાં લક્ષણ	સ્તન નીચા ઉંચા લાંબા
માંજરી, બાડી, કાંણી, બકરાકુત	હાથ ટુંકડા. કમર જડી
રા જેવી, હાથી જેવી	કમર જડી ને કુલાં મોહોટાં
ડોળા ગોળ વાઘ ગાય જેવા	પેટ ઘડા જેવું. પગ રાંટા વાંકા
નાક ચીપકું વાદરા જેવું	પગનો અંગુઠો ઉંચો વાંકો ને જડો
હોઠ જડા કાલા, નીચેનો હોઠ	૧ આંગળી લાંબી તો બીજી ચારી
ઉંચો હોડેનો લાંબો, હોઠ પર વાલ	૨ ઉંચી તો વરને ગમે નહીં દુખી
જીભ લાંબી અથવા કાળી	૩ ટુંકી કલેશી, ઉંચી તો વીધવા
હાંત લાંબા વાંકા, વાલ જડા	૪ ઉંચી તો જરણી ને વીધવા

નીચેની સુખી તથા સારા લક્ષણની

કપાલ ગોળ પાંપણથી ૩ આંગળી જંચુ
 પાંપણ કાળી મરચા જેવી અણીદાર
 માથું છત્રાકાર. હોઠ પાતળા રાતા
 મોડાની ફાડ નાહાની તથા હોઠ બરાબર
 આંખના ડોળા કાળા ને અણીદાર
 નાક મેના પોપટના શરણું
 ગાલ ખીલાડી તથા વાઘના જેવા

ડોક ટુંકડી તથા ખભા ખંને શરખા
 સ્તન ગોળ લીધુ જેવાં, હાથ લાંબા
 કમર પાતલી, વાલ કાળા ને પાતલા
 કુનાં શાધારણ મોટાં, પેટ નાહાનું
 પગ સરખા ને કુંડા ધારા, જાંગ જાડી
 હાથ લાંબા ને અંગુઠા વચે જવાકાર
 ડાહ્યાડી વચે ગોળ ખાડો

ગાળમાં હશતાં હશ્વતાં ખાડા પડે ને ગોળ
 પગનો અંગુઠો રાતો તે પતીવ્રતા, તેને પતી માને
 પગની બધી આંગળી જમીનપર અડકે તથા શરખી બરા

બરા હોય તો સુખી જાણવા

દાંત દાહડેમની કળી જેવા નાહાના શરખા
 જીભ રાતી ને પાતલી

ગુહ્ય પીપજાના પાંદડાં શરખું ને તલ હોય.

ઢુંઢી ખાડાવાળી ને ધુંઢી નાની

હાથમાં માછલા, જવ, તલ, અંકુશ, ચંદ્ર, સુરજ, કમળ,

છત્ર સાથીઓ ઈં

વર કન્યા બંનેના શરખા સ્વભાવ હોય ત્યારે નીચે લ-
 ખેલા કવીત પ્રમાણે શુભ લક્ષણથી તેને સુખી જાણવાં

કવીત

રેણ રહીત તન રહે. અધીક વીધા અભયાશી

પાલે પુત વચન સદા પર આશા નીરાશી

મધુર વાચા માનની કરજ શીરપર મહી કાઢી
ચી-ત સદા સંતોષ પ્રીતી સંજ્જન સંગ જોડી
હીવશ હીવશ ચડતો થાએ અંપ કુટંબી ધરમા
કહે નીલમણી એથી સુખ વીશેષ નથી સ્વર્ગમાં.

બપર મુજબનું જોડું સુખી હતું તેને એક પુત્ર પ્રાપ્ત થયો. પછી તેનો પીતા દોલતરાવ સ્વર્ગવાસી થયો. બાદ સીંધીઆ સરકારે તે છોકરાની બુધ્ધી બાણુવા સાથે તેડાવ્યો. તેને જની વખતે ધરના માણુશોએ કહ્યું, બાબ, સરકાર તને અભ માશ તથા નામ ઈત્યાદી જે કાંઈ પુછે તો બરાબર જવાબ દેજ, ગમરાતો નહીં. ત્યારે છોકરાએ કહ્યું કે મને શું પુછશે ને મારે શો જવાબ દેવો એ વીશે હું કાંઈ બાણુતો નથી તેમ તમારે શીખવવાની જરૂર નથી. તેઓ મને જે જે વીશે પુછશે તેનો ઉત્તર જેવી ઈશ્વર બુધ્ધી આપશે તેવા દેવાશે. એવું કહીને તે છોકરો શીંધીઆ સરકારની કચેરીમાં ગયો કે સરકાર તેને લેવાને સામા ગયા ને છોકરાના બે હાથ પકડીને પોતાની સામે બેસાડ્યો ને તેને કહ્યું કે છોડા હીવાન, જો, મે તારા બંને હાથ પકડ્યા છે. બાબ હવે તું શું કહે છે ?

આવું શાંબળીને છોકરાજરા વીચાર કરીને બોલ્યો, સરકાર સાહેબ, આપણા હીંદુ લોકોમાં બગન વખતે પુરુષ સ્ત્રીનો એક હાથ પકડે છે તો તેનું જનમ સુધી પોષણ કરવું પડે છે તો આપે તો મારા બંને હાથ પકડ્યા છે પછી મારે શો જવાબ

દેવાનો છે. આપજ મારા પીતાના અનદાતા હતા ને હું પણ
આપનો તામેદાર છું.

આવો ચતુરાઈનો ઉત્તર શાંભળી સરકાર ધણી
જુશી થયા ને કચેરીમાં કારભારીને કહ્યું કે આ પાંચ
વરસનો છોકરો કેવો જુગસુરત છે ને એણે કેવો જવાબ આ-
પ્યો એવું વીચારીને તેનો વાંસો ઢોકળીને પોતાના જોળામાં
બંધને બિટમા ને કહ્યું કે તારું નામ શું છે ?

તેને જવાબ દીધો શાહેબ, મારું નામ કેશવરાવ.

તે શાંભળીને સરકારે કચેરીમાં હોઠમ આ-
પ્યો કે આ છોકરાનું ખેતાબ દોલતરાવ સવાઈ મે પાડેલું છે
ને એ નામ આજથી દુનીઆમાં ચલાવવું તથા એને અબયાશ
કરવાને શાહ માસ્તર રાખવા ને પુખ્ત ઊમર થતાં સુધી એના
બાપની જગાપર આવેલું રાખીને છેવટ એને બાપની જગા
પર બાહાન કરવો, એવો કરાવ કીધો ને છોકરાને શરપાવ આપી
વીદાય કર્યો.

હવે આ જુવો નીચેની કેહવત જોવું થયું.

સજનશે સજન મીલે તો ચંદનમે કરપુર ॥

દુરીનનશે દુરીનન મીલે તો ભાંગમાં ધંતુર ॥ ૧ ॥

પછાડી કુળત સ્ત્રીને પેટે છે છોકરાઓ બધા નાખાચક
હતા ને સજન સ્ત્રીનો એકજ પુત્ર હતો. હવે પેલા મુરખ શીશ-
માણીને મળવાની નોકરી ગઈ ને આ છોકરાની મએલી બાપની
નોકરી સગીર ઊમરમાંથી આજર સાથે મલી, તે વીશનો
શ્લોક નીચે મુજબ—

॥ શ્લોક ॥

કિંજાતૈર્વહુભિઃ પુત્રૈઃ શોક સંતાપકારકૈઃ વર-
મેકઃ કુલાલંબીયચત્ર વિશ્રમતેકુલં ॥ ૧ ॥

અરથ-ધણા પુત્રો શોક સંતાપ કરાવનારા હોય તે
થકી એકજ પુત્ર વીદ્યાન સારા આચરણવાળો એક કે તેના
થકી કુટુંબ સુખ પામે છે.

કુ-ભાઈ તે જે વાત કહી તે ખરી, પણ નશીબમાં
હોય તેમ થાય.

શુ-ઓહ્યા ભાઈ, શાંભળ. દીલ્લીનાં બે ભાઈઓને તક-
રાર પડી. એક કહેજે નશીબ ખરું. બીજો કહેજે ઉદ્યોગ ખરો,
એ રીતે બંને જણા વાદ વીવાદ કરતા અકબર ખાદશાહ પાસે
નીચે કરવા ગયા કે નશીબમાં હોય તેમ થાય કે ઉદ્યોગ
કરવાથી ફાયદો થાય. તે સાંઝણીને અકબરશાહએ બંને જણા-
ને કેદમાં નાખ્યા તે કેદખાનાના દરવાજાના ખારણાના ઉપલા
ભાગ પર એક સોનાની માહોર ધાલીને ચણાનો ભાડવો સંતા-
ડ્યો. હવે પેલા બંને જણાને શહવારથી રોકેલા તેઓ બુખ્યા
થયા તે એક બીજાને કહેવા લાગ્યા કે ભાઈ આ તકરારમાં આપ-
ણે સવારથી સાંજ પડી ત્યાં સુધી બુખેમુવા. તે સાંઝણી નશી-
બવાલો બોલ્યો, ભાઈ તું કહે છે કે ઉદ્યોગ ખરો તો હવે
કર. હું તો નશીબ પર હાથ રાખી બેઠો છું. ત્યારે તેણે જે દર-
વાજો બંધ કરેલા હતો તેની આંદર અંધારું હતું તેથી

દરવાજાના આરણાપર ચડ્યો ને શોધ કરવા લાગ્યો તો મુ-
કેલો લાડવો તેના હાથમાં આવ્યો. તે લઈને તેમાંનો અડધો
લાડવો અંધારામાં બાંજીને નશીબવાળાને આપ્યો. તેણે તે
લાડુ ખાધો ને ખીન્ને ઉદયોગવાળાએ મોઢામાં લાડુ નાંખ્યો.
કે પેલી મોઢોર લાડુ આવતાં માલમ પડી. હવે જુવો કે
ઉદયોગ કરવાથી જેવડો લાભ થયો. માટે શ્રમ વીના પ્રારબ્ધ
લુણં છે. હવે સાંજ પડી ગઈ ત્યારે સાહાએ બંને જણાને
બહાર કઢાડયા ને પુછ્યું. ત્યારે બંને જણાએ બનેલી હકીકત
જાહેર કીધી. તે સાંભળી બાદશાહાએ તેઓને કહ્યું કે ઉદયોગ
કીધો તો નશીબ ખુલ્યું વાસ્તે ઉદયોગ ખરો. એ મુજબ તે-
ઓની પાસેજ ખાત્રી કરાવી, ને વીદાએ કીધા. માટે ઉદયોગ
મુસીબને મદદ કરતા છે.

કુ०—માણસને જે ગ્રહો કહે તે ખર.

શુ०—અરયા બાધ, ગ્રહો વીશે સાંભળ
આર્યાનો શ્લોક.

રશ્મિને શીર રીપુ રાહુ, ચંદ્ર ક્ષત્રી રેગી આપ
મંગળ છે અંગાર, બુધ્ધ શીર કલંક છાપ
ગુરુએ ગમાવી નાર. શુક્ર આંખે છે કાંણો
ક્ષત્રી લુણો સર્વદા કેતુ શીર વના ગણાણો.

રાહુને તો ધડ નથી એમ નવે દુખીઆ થયા.

ગ્રહ નડતાથી જો દુખી થાય તો ગ્રહને કીયા ગ્રહો નડયા.
બાધ, ઉદયોગ છોડી ગ્રહપર વીશ્વાસ રાખી બેશ્વરું

એ મુરખનો વીચાર છે. ઉદ્યોગ છે તેજ ખરા. તેનો દાખલો નીચે મુજબ છે.

॥ શ્લોક ॥

ઉદ્યમઃ સ્વલુકર્તવ્યો નિર્ધનેન વિશેષતઃ ॥

ગોત્રંમધ્યે ગવાંનાસ્તિ દુગ્ધં પિવતિમંજરિ ॥ ૧ ॥

અરથ-મનુષ્ય માત્રે ઉદ્યમ તો કરવો જોઈએ, તેમાં ગરીબ માણસને ધટતો ઉદ્યોગ કરવાની જરૂર છે તો તેનું ફળ જોમ ગાયનું દોહવું સંતાડવું દુધ ઉદ્યમથી ખીલાડી પી જાય છે તેમ માણસને ઉદ્યોગનું ફળ આપે છે. જો કેટલા માણસો ઈશ્વર સાથે જોઈમાની રાખે છે. એક તો ગર્ભવાશમાં, ખીજો ધર્મશાસ્ત્રમાં, ત્રીજો પરણ્યા પછી જેઈમાન થાય છે.

શુન્-ગર્ભવાશમાં તથા ધર્મશાસ્ત્રમાં બંનેમાં શી રીતે ?

શુન્-ગર્ભવાશમાંથી છુટો પડ્યા સારૂ ઈશ્વરની સ્તુતી કરે છે, ખીજો ગર્ભમાંથી બહાર નીકળ્યા પછી ઈશ્વરને ભજવાનું ભુલી જાય છે. ત્રીજો પરણ્યા પછી લગ્ન વખતે માણસની સભામાં દેવ તથા અગ્નીની શાક્ષી સાથે જે જે કબ્જાલતો સંસ્કૃત ભાષામાં પ્રાપ્તજો વર કન્યા તરફથી ભણે છે તે પ્રમાણે ચાલતા નથી. ને તરેહ તરેહવાર દુરગુણોથી ભરપૂર થઈ પાપી થાય છે.

કુન્-વર કન્યા સંસ્કૃત ભાષામાં એક ખીજને કેવી કેવી કબ્જાલતો આપે છે.

શુભ=૧૨ કન્યા પરણતી વખતે જે જે પ્રતીકાઓ અશ્વ
સાયન ગૃહ્ય સુત્રમાં લખેલું છે તે નીચે લખેલા પ્રમાણે છે.

૧ આ ચત્ત શાળામાં ખીરાજેલા લોકો નીશ્ચયતાથી જાણો
છો કે હમે અમારી પ્રસન્નતાથી ગ્રહસ્થાશ્રમમાં એકત્ર
રહેવાને એક ખીજનો સ્વીકાર કરીએ છઈએ અમારૂં હૃદય
જળની પેઠે એક ખીજ સાથે શાંતપણે મલીને રહેશે. જેમ
પ્રાણ વાયુ પ્રીય છે તેમ હમે એક ખીજ સાથે પ્રસન્ન ર-
હીશું તથા સરવે દુઃખ સુખ ખમીશુ તથા અન્યો અન્ય
દ્રઢ પ્રેમ રાખી સંસાર સુખ પ્રમાણિકપણે ભોગવીશું.

૨ જેમ સૂર્યના કીરણોથી સરવે પદારથો તેજસ્વી દેખાય
છે તેમ હમે અગ્નીની શાંતીથી પ્રતીકા કરીએ છઈએ કે
ઈશ્વર અમારા જાને જણાના મનને અનુકુલ રાખે.

૩ અમે એક ખીજની સાથે વીરોધ નહીં કરીએ પણ
પ્રાણરક્ષક થઈ વડીલોની આજ્ઞા માની સરવે દુઃખને દુર કરી
ઇશ્વર કૃપાએ સુખ ભોગવવાનું પ્રયત્ન કરીશું તથા ભાગતા
વશગતા પ્રાણીઓ સાથે પત્રીત્ર અંતઃકરણથી રહી સુકરમી
સ્ત્રીભાવવાલાં પ્રાણીઓ ઉત્પન્ન કરીશું.

૪ પુરુષ કહે છે. અશ્વર્ય ને સુસંતાનાદી સૌભાગ્યની
વૃદ્ધી કરવાને હું તમારો હાથ ઝાલું છું. તું માહારી સાથે
વૃદ્ધ થાય ત્યાં સુધી સુખમાં રહેશે.

૫ રત્ની કહે છે. હું તમારો હાથ સૌભાગ્યની વૃદ્ધી કર-
વા સારૂ પકડું છું મારે તમે આજથી મારી સાથે વૃદ્ધ થાઓ.

ત્યાં સુધી પ્રસન્ન રહી પતી પત્નીના ભાવથી આપણે રહીશું. વળી જગત ઊત્પન્ન કરનારા પરમેશ્વર અને આ સભામાં બેઠેલા ગ્રહસ્થાની દબરમાં કમુલ કરે છું કે તમે માદારે હાથે અને હું તમારે હાથે વેચાયનાં છીએ, વારતે હવે આપણે કદી પણ દુનીઆમાં અપ્રીય કહેવાય તેમ કરવું નહીં.

૬ પુરુષ કહે છે. હે પ્રીયે, ઇશ્વર યુક્ત હું તારો હાથ પકડું છું તથા ધર્મ યુક્ત મારગમાં પ્રેરક થઈ ચુક્યો છું, તું ધર્મથી મારી ભાર્યા થઈ હું તારો ધર્મથી ગૃહ પતી છું. આપણુ બેજને અપ્રીય આચરણ ને વ્યભીચાર છે તે કદી કરવો નહીં તથા સંપત્તી સંતાન સારા થાય એવો એક દીવથી સ્નેહ રાખીને ચાલીએ તો રૂડાં સંતાન થાય.

૭ સ્ત્રી કહે છે. હે પ્રાણનાથ, પરમેશ્વરની કૃપાથી તમે મહ્યા છો, મારે માટે તમારા શીવાય જગતમાં પાલણુ કરનાર બીજો કોઈ નથી ને હું તમારા શીવાય બીજા કોઈને માનીશ નહીં તથા બીજા પુરુષ સાથે પ્રીતી નહીં કરું, વળી ઈશ્વર પાસે માગું છું કે તમે મારી સાથે શો વરણ સુધી જીવતા રહો.

૮ પુરુષ કહે છે. હું ઈશ્વર પાસે એટલું માગું છું કે તાહારી તથા માહારી ઇચ્છા પરમાત્મા પુરી પાડે તથા વસ્ત્ર આભુષણથી તને સુશોભીત કરી તીરસ્કાર નહીં કરે.

૯ સ્ત્રી-હું પણ તમને એજ પ્રમાણે આશુંક યુક્ત ખુશીથી રાખીશ.

૧૦ પુરુષ-હું તથા તુ આપણે બન્ને જણા ઇશ્વર ઇ-
છાથી સંબંધ કરીએ છઇએ માટે બન્ને જણાએ એક
ચીત્ત થઇ પ્રજા ઉત્પન્ન કરવી તથા કોઇ તરફનો કંકાશ
કરવો નહી કે આપણો સંસાર રૂડો થાય તથા આપણે
આણુંદમાં રહીએ.

૧૧ સ્ત્રી-આજથી પરમેશ્વરે મને આપણે સ્વાધીન
કીધી છે વાસ્તે હું આપની આજ્ઞામાં રહી આપનું મન સં-
તુષ્ટ કરીશ.

૧૨ પુરુષ-પ્રાચીન કાળથી વીવાહ સંસ્કાર સમયે ઉત્ત-
મ પ્રતીમાએ બ્રાહ્મણ ક્ષત્રી અને વૈશ્ય એ ત્રણે વર્ગમાં
કરવામાં આવે છે તે પ્રમાણે આપણી પ્રતીમા ઇશ્વર ઈચ્છુ-
રખાવે એવી આજ્ઞા રાખીએ છીએ.

આ ઉપર મુજબની પ્રતીજ્ઞા પ્રમાણે પણ તે વખતે
સંસ્કૃત ભાષામાં થાય છે તે લોકોએ ધ્યાનમાં રાખવી.

કુંભાદિ, આ પ્રતીમા તો શાસ્ત્ર પ્રમાણે ખરી છે પણ
એ પ્રમાણે તો કોઇકજ ચાલતો હશે તેનું કમ સમજાય.

શુન્ધેલા ભાષા, મંત્રને બધું સંક્ષેપમાં કહ્યું તો તું
સમજયો નહી. જે પ્રથમ તો મરમમાં, બીજું તો ધર્મ. પ્રમાણે
ઇશ્વરની પ્રારથના કરવાની, ત્રીજી તો પરણ્યા પછી પ્રતીજ્ઞા પ્ર-
માણે ચાલવાનું. એ પ્રમાણે નહી ચાલતાં ધર્મ વીરધ થઈ
અધર્મનું આચરણ કરે છે ને બીજા ધર્મની નીંદા કરે છે તેવા
ને નીચલી કેહેવત પ્રમાણે ઇશ્વર શીક્ષા કરે છે.

કુન્ડાઈથી કેવી રીતે શીક્ષા કરે છે.

શુન્ડા=શાંભળ, એક ગામમાં એક બ્રાહ્મણ બીજા વાણી
આને ત્રીજા મુસલમાન એ ત્રણે જથ્થાને દોસ્તી હતી.
એક દિવસે મસ્તાનખા નામનો જે મુસલમાન બાડો તેઓના
દોસ્ત હતો તે પેલા બ્રાહ્મણને સહવારમાં કાંઈ કામ શાસ્ત્ર તેડવા
ગયો. ત્યારે તેણે જવાબ દીધો કે હું તુલશી માતાની પુજા કરીને
આવું છું. તે શાંભળીને મુસલમાન તેના ઓટલાપર બસીવાર
બેઠો તેવારે પેલા બ્રાહ્મણ પુજાપો લઈને ઓટલાપર તુલશીની
પુજા કરવાને જ્યો આવે છે કે પેલા તરકડો જે તપી ગયો
હતો તેણે તુલશીને કુંડામાંથી ઉપેડીને પોતાની ગાંઠે બંધીને
ફેંકી દીધાં. પછી બોલ્યો, દેખાતેરા તુલશી માતા, શાલા, કપડા
બોટી કરતા હે. એવું બોલીને જતો રહ્યો. હવે તે બ્રાહ્મણે તુ-
લશીને પુજા કરવા સાર પાણી પાછને ઊછરેલાં તે તરકડાએ
મળકમાં ઉપેડી ફેંકી દીધાં તે જોઈને બહો દલગીર થયો
ને આ વાત પેલા વાણીઆને કહી. તે હિંમતવાલા ચતુર હતો
તેણે પેલા બ્રાહ્મણને કહ્યું કે હવે એ પાછો તારી પાસે આવે
તો તેને મારી પાસે કાલે સહવારમાં મોકલજે, એ મુજબ જાન
જથ્થાએ મસજત કરી. પછી પેલો મુસલમાન સાંજે બ્રાહ્મણ
પાસે પાછો આવીને કહવા લાગ્યો, અપે મારાજ, અખ તેરી
પુજા હો ગઈ કે નહીં ?

તે શાંભળીને મસ્તાનને જવાબ કહ્યો કે હવે ફરજ
મે તું ગમશાણુકાસકું બોલાકર લાઈઓ પીછે ઉતરી

સાથ અપન જઈગે. તે સાંભળીને મસ્તાને કહ્યું કે અચ્છા ઠીક છે. તે દીવસ પછી બીજે દીવસે સવારમાં તો ગમચાણ-દાસ પાસે ગયો ને તેને કહ્યું કે શેઠ તેરકું ભાળાનાય બોલા-તા છે. પેલા વાણીઆએ કહ્યું કે મેરા પીપલા બાપાકી પુજા કર કર આતા હું. તે સાંભળીને તે થોડીવાર બેઠો.

હવે પેલા વાણીઆ કાંણે હતો તેણે વીચાર કરી મુક્યો કે આપણા ઘરના સામી વાડમાં પીપલાનું જાડાડ છે તે વાડમાં કૌવચના વેલાપર શીંગો ઝીંણા કાંટા સાથે છે માટે ગધ કાલની શીક્ષા એને કરીશું એવું ધારીને મસ્તા-નને ઘણીવાર બેસાડી મુક્યો. પછી તે તપીને મનમાં બડબડ-વા લાગ્યો, શાલે હિંદુ ભોક કેથે ખરાબ છે. કલ એ મારાજ તીખી બાજીકી પુજા કરનેકી કેતાયા એર આજ એ બનીઆ બોકડીકા ચારા છે ઉનકું પીપલાબાપા કેતા છે. શાલે મમાર હિંદુ કેથે ખરાબ છે, એવું બડબડતો હતો, તેટલામાં પેલા પુજાપો લખને બારણા બહાર નીકળે છે કે પેલો મીયા બિ-ટીને પીપલાનો છોડ ઉબેડવા ગયો કે તે વાંણીએ લામ જોઇને મસ્તાનને ધકો મારીને કૌવચના વેલાપર વાડમાં નાંખી દીધો ને કહેવા લાગ્યો મીઆં શાહેજ એ કયા કરતે હો. રેને દો રેને દો, એવું કહેતાંજ કબિયો મોહોડાંપરને શરીર બધે દીલમાં ચો-હોટી ગધ ને ચમચમવા લાગી. પેલા મસ્તાને ફક્ત માથે ફેંટો બાંધેલો ને ખુલ્લે શરીર આવેલો તેથી તમામ કબિયના કાંટા ચોંટીને ચઢકા બરવા માંડ્યા પછી ભોકો કહેવા લાગ્યા,

દોહરો.

મસ્તાને ઉખેડ્યો તુલસી છોડ વાણીએ મુકાવી તેની ખોડ.

વાણીઆના કાલાવાલા કરવા લાગ્યો અમે ગમશાણ્ડાસ
મેરેકુતો ખોહોત ચરકલગતી હે, અખ કયા કરે? અદલા અદલા,
એમ કહી રોવા લાગ્યો ત્યારે વાણીએ તેને કહ્યું કે હમેરા
શાશતરમે તુલસી માતા ઓર પીપળા પીતા એશા દેવકે માફક
હે બનકી મનક કરકે ગાલી દીની ઉનકા અદલા અદલાને દીવા
મે કયા કરે? એવુ તેને કહી મનમા ખુશી થયો. પછી પેલો
મસ્તાન દુખી થઇ ને પોતાને ઘેર ગયો તેવારથી નીચે મુજબ
કહેવત થઇ.

કહેવત

દેશ જોયા દેશાવર જોયા જોયા મુમક રાણોકા
ત્રણ જાણીની સંગત ન કીજે અંધે બાડે કાણોકા
વળી સાંભળ, નીચેના શ્લોકમાં લખેલા જેવા જાણુવા.

॥ શ્લોક ॥

जननी दूषितायस्य नास्तिकं नकरोतियः सर्व
शास्त्र विनीतेषु न विश्वसे कयोनिषु॥ १ ॥

અરથ-જે શાસ્ત્ર બિપર વીરવાસ નથી રાખતો તેને નીચ
જાતીથી પેદા થયો એવું જાણુવું. કારણુ બિંચ જાતી થઈ
પોતાના વડીલો સતકરમી કહેવાતા હોએ ને લોકોને ખોધ

કરનારા ધરમીષ્ટ હોય તેના છોકરાઓ ધર્મ વીરુદ્ધ ડાકટરીનો
ધંધો કરે તથા તેવાને કન્યા આપી ખોરાકી પોશાકીનો વીરુદ્ધ
વિષયોગ કરે તેવાને નીચેના શ્લોકમાં લખેલા પ્રમાણે બોલવા.

॥ શ્લોક ॥

વાસુદેવં પરિત્યજ્ય અન્યદેવં મુપાસતે ॥

ત્રિશિતોજાન્નિહવતિરે કુપં સ્વનતિદુર્મતિ ॥

અરથ-ગંગા નદીનું નીરમળ સ્વચ્છ પાણી ન પીતાં
તેજ નદીને કીનારે કુનો ખોદાવીને પાણી પીએ તથા વાસુદેવ
ભગવાનની પુજા ન કરતાં મુસલમાનોની કબરોની પુજા કરવા
બાંધે તેવાને કાનજી મેતર જેવા મુરખા બોલવા.

કુ-કાનજી મેહેતર કોણુ હતો ?

શુ-શાંભળ, શોનધડો. એક કાનજી નાંમનો ઢેડો વતન
નદાર હતો. તેના છોકરાના લગન કરવા તેવારે લાલ યુજરગ
નાંમનો તેનો કારભારી હતો તેણે કાનજી મેહેતરને સલાહ
આપી કે કાનજીભાઈ, આપણે તમારા પોરીઆના લગનમાં
આપણી ન્યાતીના બધા ન્યાતીના લોકો કરતાં સારું
કરવું, કેમકે તમે તો ધંધા કરતાં વજીરદાર છો. તે
શાંભળીને કાનજીએ કહ્યું કે તમે કેવું સારું કરવા ધારો
છો તે કહો.

એવું પુછવાથી લાલ યુજરગ કહે છે જુવોતે આ
તમારા પોરીયાતું વહુ વર વહીવટદાર શહેબના હાથીપર બે-

શ્રીને આવે ને ન્યાતીને ગોર પાપડીને વાલની જગાએ સારા
 બ્રાહ્મણ વાણીઆની ન્યાતીનું પકવાનનું જમણુ ખવરાવીએ
 ત્યારે હંધા કરતાં સારૂ લાગે. એવી સલાહ સાંભળીને તેણે
 પકવાન કરાવ્યું ને લગનને દીવસે ન્યાતને જમવાને તેડી ને
 પકવાનના બાણા પીરશયાં, તે જોઇને બધા ધેડાએ ઉઠી
 ગયા ને સફેત ઘેમર જોઇને કહેવા લાગ્યા કે જીવેલી આ
 નરાં હાડકાં જેવા ને સફેત કાણાવાળી જમીએ છને શું
 ખાએ. જેવી ગોરપાપડીને વાલ વળી ઉપરથી તાડીના કુલીઆં
 પીતા જમએ તેવી મળ લાગે કે ? એવું કહીને બધા ન્યાત
 ઉઠીને ઘેર જવા લાગી. તે જોઇને કાનજીએ ન્યાતને પગેલાગી
 કહ્યું કે તમને સારૂ જમણુ જાણીને ધણા પહસા ખરચીને ક-
 રાવેલું ને તમા ઊઠીને જાએ છો તો હવે હું હરી ખાવા ગ-
 રતી પાસે કેહવાઈ તો ખાએ કે નહી. એવી નાતને વીનંતી
 કરીને તેને તેડાવ્યો. ઊંટલે તે ગરડો ન્યાત પાસે આવી બેઠો
 ને ખતેલી હકીગત તેને કહી તે સાંભળી ગરડાએ વીચાર
 કીધો કે આખી ન્યાતનો એક મત છે તો એ બધા મારા એક-
 લાતું માનશે નહી એવો વીચાર કરીને તેણે ઉત્તર કહ્યો કે કા-
 નજી મેહેતર સાંભળો. છને જે હરજીતે વરજીનું ને અણુહરજીતો
 નું થીએ ગરજી, માટે એવણુ બધાને એ જમણુ પ્રસન નથી
 તો તાહારે એ બધું ફેફા ફેવું ને છને ગોર પાપડીને વાલ ખ-
 વરાવ એ મુજબ થયું.

જીવેલી આ નીચ જાતનો કેવો સંપ છે. ૫૭ી બીજી

દીવસે છોડરાને હાથીપર બેસાડવા શાર સુખા સાહેબ
 પાસે જઈને રૂ ૫૦૦ આપીને હાથી માગ્યો. ત્યારે સુખા
 સાહેબે વીચાર કીધો કે એ નીચને હાથી આપવો ઠીક નથી પણ
 એને માફું ન લાગે માટે આપવા હા કહી. તે ખબર સાંભળીને
 ઉંચ લોકોએ સરકારને હાથી ન આપવા અરજ કીધી તેવારે
 તેઓને સમજાવ્યા કે તમે ફીકર ન કરો, તમારૂં ધારકુંજ થશે
 એવા રહસ્યતને બરેશો. આપીને હાથી જવા પેહેલા તેને દારૂ
 પાછ મસ્ત કરીને કાનજીને ઘેર મોકલ્યો. આણી તરફથી રહસ્યત
 લોકોએ ધુળની પોટલીઓ તઈયાર કરી રાખેલી, ને હાથીને નીચો
 ચડ્યો કે તે તોફાન કરવા લાગ્યો. તેવામાં વહુ વર બેસવા આ-
 વડું કે લોકો ધુળની પોટલીઓ હાથીપર ફેંકી કે તુરતજ હા-
 થીને હાંકીને માવધ પાછો તબેલે ગયો ને લોકોએ હુલડ કીધું.
 વર કન્યાની આંખમાં તથા શરીરપર બધે ધુલ ધુલ થઈ ગયું.
 તે જોઈ કાનજી શુભા સાહેબ પાસે રહસ્યતની ફરીયાદ ગયો.
 ત્યારે તેણે જવાબ દીધો કે મેંતો હાથી મોકલ્યો હતો. પણ
 બધી રહસ્યત ઉઠી તો મારું શું ચાલે. આ રીતે મુરખ લાલ
 પુજારગની બુધ્ધીથી કાનજી મેહેતરની ફજેતી થઈ.

કુન્ન-હવે મુરખ લાલ પુજારક કોણ હતો ?

શુન્ન-શાંભળ. એક ગામમાં રાતના હાથી ફરી ગએલો.
 ત્યારે આખે બમ્મિ રસ્તે તેના પગના ગોલ ગોલ ચકડા જેવાં પ-
 ગલાં ધુળમાં પડેલાં ને ગામના લોકો સવારમાં હાતથ કરવા
 જાઉંને જાઉંને બેઠા તેઓએ હાથી જોએલા નહીં એટલે

પેલાં ચક્રડાં જોઈ માહો માહે પુછવા લાગ્યા અરે બાધ આ
આખે રસ્તે ચક્રડાં શેના હશે? ત્યારે કાઈ કહેજે રાતના પોરી
આં રમતાં હતાં તેણે ધુરમે ધારી મુકી રમન કરી એ ચક્રડાં
ખાડીઆ હોહિ. એટલે બીજો બોલ્યો હું આખે રસ્તે પોરીઆ
ખાડવા ગીઆ ? પછી ત્રીજો બોલ્યો બાઈ આપણા ગામમાં
લાલ બુજરક સમજી છે તેને બોલાવી એ દેખાડી પુછીએ કે
એ હું હોહિ એવો વીચાર કરીને બધાએ તેને પુછ્યું ત્યારે
તેણે તે જોઈને નીચે પ્રમાણે કહ્યું.

હોહરો!

લાલ બુજરક તો ઈયુંકર બુજા ઓર ન બુજા કોએ
પાન ચક્રી બાંધક હરથ કુદીઆ હોએ

હરણને ચારે પગે ધંડીઓ બાંધેલીને તે કુદતું કુદતું રસ્તે
થી ગયલું છે. સસરાઓ તમને બધાને સમજ નહીં મરે.
ઉપર મુજબ લાલ બુજરક કહ્યું તે શાંભલી બધા તેને સા-
બાશી આપવા લાગ્યા પણ કાઈએ વીચાર ન કીધો કે હ-
રણના પગ કેવડા ને ધંડી કેવડી. એ ઉપર ખતાવેલા સખસ
કાનજી મેહેતરનો સલાહકારક હતો. તેણે તેને આખરથી તથા
પર્થસાથી ખુદવાર કરાવ્યો એ પ્રમાણે મુરખની સમાહથી જે
ચાલે તેની કુજેતી થાય.

હાલના જીવાનીઆઓ આ એકજ ભવીષ્ય ઉપર પ્રીતી
રાખે છે પછી કેહેવત જેવું કરે છે મોડામાં યુગ હાથ-
માં મુકે એ કેહેવત પ્રમાણે એક મારગી પર્થ ચાલે છે તેવારે

કંઈ સુજવું નથી. ત્યારે પછસા સાર દરીઆની લાંબી મુસા-
ફરી કરવા જાય છે તેવારે લાંબો નફો તો થતો નથી પણ
ભાગતા વળગતાને સંતાપ ઊપજાવે છે ને પોતે નામાફીત
કેહવાય છે તેણે કરીને લંકાએ જઈને લોહોડું લાવ્યા એવું
થાય છે. હવે લંકાએ જઈને લોહોડું કાઠું લાવ્યા તે
નીચે મુજબ.

લંકા નગરીના રાજા રાવણના પેટમાં ભારી ચુંકના
કષ્ટથી તે પીડાયા માંડ્યો ત્યારે દેવના વધદ ધનવંતરીને તે-
જાવ્યા તેણે હવા આપી તો પણ આરામ થયો નહી. ત્યારે
ઉત્તર હિંદુસ્થાનમાંથી વૈદ તેજવાનો વીચાર કીધો પણ તેઓ
અસુર બયાનકથી લોકો ડરે માટે એવો વીચાર કીધો કે પક્ષી
નું સ્વરૂપ ધરી છાપરે છાપરે કુદતો જવું ને મોડેથી કોરક
કોરક હેવા શબ્દો બોલનાં જવું. એ વાક્યોનો જે ધરમાંથી
જવાબ મળે ત્યારે તે ધરમાં માણસનું સ્વરૂપ ધરીને તેની
પાસે જઈ ચુંક વીણતી હકીકત જાહેર કરવી ને તેનો અભય
આપી ભરોશો આપવો. એ પ્રમાણે ઠરાવ કરીને એક સખસ
ને મોકલ્યો તે રામેશ્વરથી ઊપર મુજબ રટણુ કરતો કરતો
નાસુકમાં આવ્યો ત્યારે એક ધરમાં હેમાળ નામનો વૈદ રહેતો
હતો તેણે કોરકનો જવાબ આપ્યો કે 'શાક બુકત, અશાક
બુકત.' (કોરક એટલે પેટમાં ચુંક સાથે વાએ તેનો જવાબ
હેમાળ વર્ષદે આપ્યો કે શાક બુકત અશાક બુકત) એટલે વા-
નું શાક ખાય તેને ચુંકનો રોગ થાય. એ જવાબ સાંભળીને

યેસેા સખસ માણસનું સ્વરૂપ લઇને તે વઘદ પાસે જઈ ઉપર
મુજબ નમ્રતાથી વાત કહીને કહયું કે હું તમને પક્ષીનું સ્વ-
રૂપ લઇને મારા ખબા પર બેસાડીને લંકામાં લઇ જઈશ. ત્યાં
રાજા રાવણને ઓસડ આપશે ને ફેર પડશે તો તે તમને
માગ્યું આપશે. મારે તમારે કોઈ તરેહની ફીકર રાખવી નહીં.

એ વાત સાંભળીને વઘદ પોતાની ખાયડીની સલાહ લીધી
ને હિમત રાખીને તે પ્રમાણે લંકામાં જઈ રાવણની નાડ બે-
ઈને તેને ઓસડ આપ્યું જેથી કે તેને આરામ થયો ત્યારે
રાજા રાવણ ખુશી થયો. ને વઘદને કહેવા લાગ્યો કે મહારાજ
તમારે જે ઈચ્છામાં આવે તે માગી લ્યો, હું તમને આપું. તે
સાંભળી વઘદે કહયું કે તમારી લંકામાં જે મોહોગામાં મોહો-
ગું હોય તે આપો. ત્યારે રાવણે કહયું કે હમારી નગરીમાં
હીરા માણેક મોતીને સોનું જોષએ એટલું છે તેમાંથી તમે
કહો તેટલા આપું. તે સાંભળી વઘદ બોલ્યો કે એથી પણ જે
આપું હોય તો મોકલજો ને હું તો રજા માગું છું. એવું બોલી
તે રજા લઈ વીદાય થયો. તેને દેવનો વઘદ બનવતરી મલ્યો
તેણે તેને પુછ્યું કે તમે શું શું ઓસડ આપેલું. હવે તેના
કહેવા પ્રમાણે ઓસડ તો બંનેના સરખા મલ્યા પણ તેના વજન
માં ફેર પડ્યો. રાવણની કાયા પ્રમાણે હવા કમતી પડી ને
હેમાણએ તેના શરીર પ્રમાણે વજન આપ્યું તેથી આરામ
થયો અને દેવના વઘદની બુલ થઈ ને હેમાણએ તે રાખસની
કાયા પ્રમાણેનું વજન આપ્યું એ કારણથી આરામ થયો.

પેલા રાવણને જે માધુ મોકલવાનું કહેલું તેણે તજવીજ કરતાં ઘણી મેહેનતે સવા મણુ લોહાડું શોધી કરતાં ચોગણી કીમતે ખરીદ કરીને વર્ષદ્વપર મોકલ્યું ને કહ્યું કે સોનાની ન મરીમાં લોહાડું ઘણું મોઢું મળ્યું. તે સાંભળી વમદની બધરી છાતી કુટતી બાહાર નીકલી કેહવા બાગી કે હાય હાય, જંઠાએ જમને લોહાડું લાવ્યા, એ કેહેવત તે દીવસથી થમ માટે જીવે કે આવી કીમત કરી મુશીખત ભોગવીને ત્યાં ગયે પણ કાપદો કશે થયો નહી. એ રીતે જનમતાર્થ કરી જવાથી જાભને બદલે તુકસાનમાં પડી લોકોને સંતાપ બિખળવી પોતાની લાહેરી બતાવે છે એવા માણસોના તેના સગાઓ વખાણ કરે છે જેમ બવામા પોતાનો છોકરો નાચતો હોએ તેવારે તે પોતાને હાથે પોતાનો વાંશો ઠોકીને છોકરાના વખાણ કરે છે તેવા બાણવા ન આપરે નીચેના શ્લોક પ્રમાણે થાય છે.

॥ શ્લોક

સુર્ય ઇચ્છતિ ભર્તારં પર્જન્યં પવનો ગિરિં હંદરિ
હંદરો પ્રાપ્તો દૈવ રેખા કદાચન ॥ ૧ ॥

અર્થ-એક બ્રાહ્મણ ગંગાજીના ઓવારાપર સંધ્યા કરતો હતો ત્યારે એક હંદરડીને સમડી લઈ જતી હતી તે જોઈ પેલા બ્રાહ્મણને દયા આવી કે આ હંદરડી મરી જશે એમ બાણીને તેને છોડાવીને મંત્ર બાણી અંજલી છાંટી એટલે તે શોલ વરસાની

કન્યા થઈ. તેને જોઈ આહજો તેને કહ્યું કે તને સુરજ સાથે
પરણાવું એમ કહીને તેને સુરજ પાસે તેડી ગયો.

ત્યારે ઉદરડીએ કહ્યું કે એનું તેજ તથા તાપ મારાથી સહન
થાય નહી તે સાંભળીને સુરજને પુછ્યું કે તારાથી મોટો કોણ છે ?
તેણે જવાબ દીધો કે મારાથી મોટો વરશાદ છે ત્યારે તે કન્યાને
તેની પાસે લઈ ગયો. તે વખતે કન્યાએ કહ્યું કે એ વરશાદના
પાણીથી હું તણાઈ જઈને મોટો એને નહી પરણું.

ત્યારે વરશાદને પુછ્યું કે તારાથી મોટો કોણ છે ?

તેણે જવાબ આપ્યો કે મારાથી મોટો પવન છે. ત્યારે
પવન પાસે તેડી ગયો ને કહ્યું કે આની સાથે પરણ.

તે સાંભળી કન્યા ખેલી એના સપાટાથી હું ટાકડે મર
વારતે એની સાથે નહી પરણું.

પછી પવનને પુછ્યું કે તારાથી મોટો કોણ છે ?

તેણે જવાબ કહ્યો કે મારાથી મોટો પાહાડ છે તેવારે
કન્યાને તેની પાસે તેડી ગયો ને કહ્યું કે આની સાથે પરણ.

ત્યારે તે ખેલી કે એનાથી તડકો તથા તાહાડ પડે તે મારાથી
સેહવાએ નહી. ત્યારે પરવતને પુછ્યું કે તારાથી મોટો કોણ છે ?

તેણે જવાબ દીધો કે મારાથી મોટો ઉંદર
છે કે તે ખોદી ખોદીને દર ઘાડી મને પોલા કરે છે,
તે સાંભળી પેમા આહમજો કપાલે હાથ મુકીને ઉપણા નસાઈ

કહ્યો ને પાછી અંજલી છાંટીને ઉંદરડી બનાવી એટલે તે દરમાં પેશી ગઈ.

તે પ્રમાણે મોહટાઈ કરવામાં નફો તો કંઈ થતો નથી પણ બિચટા નામોશી મેલવે છે. એવા ચતુર જુવાનીઆ કલેશ ઉભો કરે છે તેવાને કમનશીબ જાણવા. દુર દેશાવર જઈ ભારે દરજ્જે લાવી નામના કરતા હોય તો તો કંઈ પણ તારીફ થાય, પણ તેમ ન થતાં અપકીરતી મેલવે છે તે અર્થ. જેમકે જે ગામડીઆની તકરાર જેવી વાત છે.

કુ-હવે ગામડીઆ મીઆબાઈની તકરાર કેવી રીતે ચલે ?

સુ-એક ગામડીએ મીઆબાઈ ખીજને પુછે છે, મીઆ

શ હેળ, આપકા નામ કયા ?

તેણે જવાબ દીધો કે મેરા નામ મોબબાઈ છે. આપકા નામે કયા ?

ત્યારે તેણે વીચાર્યું કે મોબની ઉપર શાકડીઓ હોય છે માટે એની ઉપરનું નામ કહેવું, એમ ધારીને તેણે જવાબ દીધો કે મેરા નામ તો વલીબાઈ છે.

તે સાંભળી મોબબાઈએ કહ્યું કે તેરા નામ વલીબાઈ, તો મેરા નામ શલીબાઈ છે.

પછી વલીબાઈએ કહ્યું કે તેરા નામ શલીબાઈ તો મેરા નામ નલીઆબાઈ છે.

સલીબાઈએ ખીજવાઈને કહ્યું કે, શાલે, મેરે બપર રહનેની ખાત કરતા હે. તેરા નામ નલીઆબાઈ તો મેરા નામ બાહલીઆબાઈ હે.

તેરા નામ બાદલીઆભાઈ તો મેરા નામ અશમાનભાઈ
હે. મેરે શાલે ઉપરકે ઉપર રેહનેકી બાતાં કરતાં હે. એવા
તામશ કરીને બાદલીઆભાઈને બાજી પડ્યો ને તેનો અંગરખો
ફાડી નાખ્યો. પછી બીજાએ નખારયાં દહને અશમાનભાઈને
શોહી કહાડ્યું.

આ બંનેની મારામારી જોઈ રસ્તાના જનાર રાહાદારી
લાકોએ બંને જણાને છુટા પાડી દીધાં એ પ્રમાણે બે પક્ષ
વાલા એક બીજાનો દ્વેશ કરી કલેશનો ઉમેરો કરે તે ઉંચ
જતીના માણુશોને શોભે નહી.

હવે આપણે જાણીએ છીએ કે સ્તીમરની લાંબી મુસા-
ફરી કરનારનો જવાબ તો નીચેના દોહરાની કહેવત જોવા છે.
દોહરો.

પ્રથવી ખોદીએ ત્યારે વીધાત્રા હસે, હસે વધદ લાવીએ ત્યારે કાન
બ્યભીયારી સ્ત્રી પોતે મનમાં હશે જ્યારે કંઈ રમાડે નીજ બાળ.

અરથ-જમીન ખોદીએ ત્યારે વીધાત્રા હશે કે એમાંથી
કંઈ નફો થવાનો નથી. માઠા સાથે વધદ લાવીએ ત્યારે મોત
હશે કે વધદથી કંઈ થવાનું નથી. જાણીતો વર છોકરો રમાડે
ત્યારે તે હશે કે આ છોકરો તો કોઈના પેટનો છે ને આ બામ-
સો કેવો ખુશી થઈને રમાડે છે. તેમ લાંબી સ્તીમરની મુસા-
ફરીવાળા સમજાવે છે તે જાણીએ છીએ કે પહેરણમાં તો
બધાંજ નાગાં હોય છે. પણ પોતીકી એવ છુપાવા સાથે વસ્ત્ર
પેહરે છે. તેમ ફરીઆની લાંબી મુસાફરી કરનારને તો એકજ

રાંછીનું પાણી ને એકજ રસોઈ બધાને ઉપયોગમાં આવે છે. એટલે એ બીજા દોહરા જેવું જાણવું. પણ પ્રવીણાપર બરોશો રાખીને ન પતાવીએ તો ધર્મ વીરૂધ્ધ શમુદાએ વધી જાય ને લાગતા વળગતાને સંતાપ ઉપજાવે છે ને છેવટ પોતે દુખી થઈ બીજાને દુખી કરે છે. તે નીચેના શ્લોક પ્રમાણે થાએ.

॥ શ્લોક ॥

સિંહ રૂપેણ રાજાનો વ્યાગ્ર રૂપેણ મંત્રિણઃ ॥

મૃત્યાશ્ચા મૃગ્ય રૂપેણ ક્ષય યાસ્યતીવૈ પ્રજા ॥ ૧ ॥

અરથ-સિંહ જેવા રાજા ને વાઘ જેવાં પ્રધાન ને ગીધ પક્ષી જેવા તેના નોકરો હોય તો તે રાજાની પ્રજા નાશ પામે છે. તેમ નીચે કબેલા માણસોથી તેના લાગતા વળગતાને સંતાપ થાય છે. સારે તેવા માણસને નીચેના શ્લોક પ્રમાણે જાણવો.

॥ શ્લોક ॥

ધર્માર્થ કામ મોક્ષાણાં યશ્યૈકો પિન વિદ્યતે ॥

અજાગ લસ્તન સ્પૈવ જસ્ય જન્મ નિર્થક ॥ ૧ ॥

અરથ-જે માણસ ધર્મ અર્થ કામ ને મોક્ષ એમાં સમજતા નથી તેવાનો જન્મ જેમ બહરીને ગલામા આંચણ નકામાં છે તેમ તેવા માણસોને નકામા જાણવાં.

છાપા

કાલાપણમાંથી હાથ ન કાઢાડે નહાનું માહોડું,

પોતાનું ખર વેણ અન્યનું માને ખોડું,

એક એકનો વાંક કાઢાડી જીવે પોતાનું ઢાંકી,
છીંદરો શોધે છે વદે વાતો માહો માહે વાંકી,
સામ સામા લડે બહુ કંકાશ કરવા થાય વાયા,
નીલમણી કહેજે સમાધાન કરે તે શકિતી ડાહ્યા.

ખરી વાત જાપર તો દીલ્લીના બાદશાહાએ પોતાના
કસુરનો પોતે દંડ આપ્યો હતો.

કુ-દીલ્લીના બાદશાહાએ પોતાની કસુર બદલ પોતે
દંડ ભાગવ્યો હતો તે શી રીતે?

શુ-શને ૧૫૬૬ના સાલમાં દીલ્લીમાં અઠપર બાદશાહા
રાજ કરતો હતો તેણે મનમાં વીચાર કરીને પોતાની કચેરીના
સાહેને સવાજ કીધો કે માહારી દુનીયામાં કેવી આબર કેહવાય છે.

તે સાંભળીને કચેરીના માણુશો કેહવા લાગ્યા કે સાહેબ તમા
રા જોવા તો કોઈ સહેનશાહા અફઘન ઇનસાફી થયો નથી તમા
રી કીરતી શાયી કેહવાય છે.

શાહાએ કહ્યું કે તમે તો માહારા તાબેદાર છો તે તો
મને શાફજ કેહશો તેથી તેની મને ખાતરી થાય નહીં. એવો
વીચાર કરી એક દીવસે હુકમ કીધો કે તમામ રઈઅત નાની
મોટી સવારના કબાક ૬ થી તે બપોર સુધીમાં મેદાનમાં જાય
ને કોઈ પશુ ધરમાં રહે નહીં તેમજ કોઈ માહારા સામે થાય
નહીં. આ ઠરાવ તોડી દોષ સામા થશે તો તેને સખત શીક્ષા
કરીશ એવો શહેરમાં પંડો વગડાવ્યો.

તે પ્રમાણે તમામ રઈઅત શહેરની બાહાર

મોટું મેદાન કે જ્યાં કશો છાંએડો ન હતો, અને ઉનાળાનાં દિવસ હતાં એટલે નાના મોટા બધાંને ત્રણ તાવ ચડ્યા. એક તો જમીન તપી, બીજું બુખ્યા પયા, ત્રીજું છાંએડાં વગરનો તડકો. એવા ત્રણ તાપથી લોકો દુખી થવા લાગ્યા તથા શાહા પોતે પણ ને મેદાનમાં વચ્ચે વચ્ચે તંબુએ આવી અંદર કમરપર તલવાર બાંધી બેઠો હતો. ત્યાં લોકો બુખ તગશયી પીડાવા લાગ્યા ત્યારે તેઓ કવી ગંગ પાસે ગયા ને તેહને કહેવા લાગ્યા કે વગર કસુરે પ્રજાને શાહા કેમ પીડીત કરે છે તેવું કારણ જણાવું નથી.

તે સાંભળી કવી ગંગે કહ્યું કે આજે મારાથી બોલાય તેમ નથી.

એટલામાં એક બુઢો એકદમ શાહાના તંબુ પાસે જઈ બોલ્યો. આજ દીન સુધીમાં હીલ્લી ફે-હુરમાં કોઈ અફલ ઇનસાફી અકબર શાહા જેવો થયો નથી તેમ થશે પણ નહીં, પણ આજે બીન કસુરે શાહ સા વાસ્તે રદઅતપર જુલમ કરે છે, મોટે બધું લોકો આવો શાહાના તંબુપર ધૂનની પોટલીઓ ફેંકીએ.

એવા શબ્દો તે બુઢો બોલ્યો ત્યારે શાહાને ખાતરી થઈ કે આ તરાહેત માણસ મારે સાર સાર બોલે છે, પણ જોઉં તો ખરો કે કોઈ સામે યામ છે કે નહીં, એવો બીમાર કરી બેઠો હતો.

તે જોઈને કવી નરહરને બધા લોકો વીનવી કરવા ગયા કે તમે લોકોને છોડાવો.

તે વખતે કવી ગંગને કવી નરહર એવા બે મોટા કવેશ્વરો હતા. હવે ગંગ છાતીનો પોચો ને નરહર છાતીનો આધો, તેણે વીચાર કરીને પ્રભને કહ્યું કે તમે બધા પા કલાક સંચર કરો. હું શાહા પાસે જઈ છું એમ કહીને અકબર શાહા પાસે જઈ સલામ કરી સામે ઉભો રહ્યો.

તે જોઈ શાહાએ તેને કહ્યું કે મારો હુકમ તને યાદ છે ?

તે સાંભળી નરહર બોલ્યો.—જહાપના, હું આપના સામે થવા આવ્યો નથી. હું તો વીનંતી કરવા આવ્યો છું.

તે સાંભળી અકબરે કહ્યું બોલ શું કહે છે.

તેજ વખતે એક નીચે પ્રમાણે કવિત બનાવ્યું ને સલામ કરી કહેવા લાગ્યો.

કવિત

નરહર ખીનતી કાહા કરે, કે જનની સુતા ખીખ દેત,
ખાડ ખેતકું જે ચુગેતો શાધુ પરત ધન લેત,
શાધુ પરત ધન લેત નાવ ધર તીરીઆ જે ખારે
જે પેહરા સોષ ચાર પ્રીત પ્રીતમ કરી તોરે,
નૃપતી પ્રભકુ હુખ દેત કાહા શમશર કર ધર,
શુન હો અકબર શાહા કાહા ખીનતી કરે નરહર.

અરથ—નરહર કહે છે કે છોકરાનું રક્ષણ માએ કરવું જોઈએ, ખેતરનું રક્ષણ વાડે કરવું જોઈએ, શાધુએ પારકું ધન ન લેવું જોઈએ, નાવમાં બેસીને પારઉતરીએ તેજ નાવને ખુરાડે. વળી નાવરૂપી ધર સ્ત્રી વડે કહેવાય તે નઠારી ધર

જુગાવે. પેહરગીર ચારી કરે. મીત્ર હોય તે કહ્યો કરાવે. જે રાજા હોય તેણે રઈઅતનું પામન કરવું જોઈએ તેને બદલે વગર કસુરે પ્રજાને દુખ દે ? સાંભળો, અકબર સાહા, તમારે પ્રજાને સુખ આપવું જોઈએ તેને બદલે વીના કસુરે તમે પ્રજાને સંતાપો છો તો જીવર મુજબ દુન્યામાં ઉમટું થાય, એમ કરવું તમને ઘટે નહીં એવી માહારી વીનંતી છે.

આ વાત સાંભળી રાજા ખુશી થયો ને ક્વીને પાંચ હજારની જગીર આપીને પ્રજાને છોડી દીધી.

પછી કચેરીના લોકોને કહ્યું કે તમે જે મારી આખર વીશે કહેલું તેની ખાતરી ત્રાહેત જુદાના કહેવાથી મને થઈ. એ ખાતરી થવા સાર મે પ્રજાને હરકત દીધી તે કસુર બદલ આવતી કાલે બધી કામના શેરીઆને ખાલાવી બધું દીલી શહેરને જમાડ્યું. દરેક ન્યાતના પટેલીઆઓને તેડાવીને તેઓની ન્યાતનું શીધુ આપ્યું. એવું કહી ખીજે દીવશે શીરા ને દાલ ખાત ને એક શાક કરી શાહે દીલી શહેર જમાડ્યું.

શાહાને પોતાની આખરની ખાતરી કરવી હતી. તેમાં રઈ અતને હરકત પડી તે કસુર બદલ બાદશાહાએ આખાં દીલી શહેરને ખાણું ખાણું આ કંઈ ખરચ થયો હશે કે નહીં. મોટા બાદશાહ કસુર બદલ પોતે હંડનો બદલો આપતા તો આપણે કાણુ ?

સુ-પ્રીય બાઈ કુમતનાથ પાછલા દ્રષ્ટાંતો ગિયરથી આપણે શીધ્ધ કરવાનું કે જે ન્યાતીઓમાં તથા ઘરોમાં સંપ હોય છે તેજ બધાં સુખીયાં તથા હીરતીવાજાં હોય છે, પ્રાચીન મ-

જથી પ્રાદક્ષિણા ઉંચ જાતી કેહવાય છે ને તેઓ તે કાલમાં સ્વધર્મ
છી પર આસ્તા રાખીને ચાલતા હતા સમય તેઓની પ્રજા
સલક્ષણી ઉત્પન્ન થતી હતી અને હાલમાં તો દુરાચારી વધારે
થતા જાય છે તેનું કારણ એ જ અનંગરંગ ગ્રંથમાં જોડલા
દીવસો મૈથુન વર્ષ લખેલા છે તેટલા દીવસો નીશીધ છે તે પર
વીચાર ન કરતાં બાડબુજની માફક બાડ બોડે છે. એ કાર-
ણથી જે સ્ત્રીઓને ગર્ભ રહે છે તેઓવા નામળા દીવસોના ગર્ભથી
દુરાચારી પ્રજા ઉત્પન્ન થાય છે તેવી પ્રજા બાગ્યદીણ
થાય છે. જેમકે રાવણ-દુર્યોધન-ઈત્યાદી પુર્વે દુરાચારી
થઈ ગયા છે તે પ્રમાણે હાલમાં ધરેધર એવી પ્રજા
અમાનવશાથી દુરાચારી ઉત્પન્ન થાય છે તેથીજ કલેશને
વધારે છે.

કુ-બાઈ અનંગરંગ ગ્રંથમાં મૈથુન વરજીત કયા કયા
દીવસો છે ?

સુ-સાંભળ, ઉત્તર તથા દક્ષિણાયન બંને સંક્રાંતી,

ચૌદશને અમાવાસ્યાના ર,

સુર્ય તથા ચંદ્ર ગ્રહણના ર,

શરદ તથા ગ્રીષ્મ ઋતુનાં હવા ખરાબ હોય ત્યાં સુધી
તાવ આવે ત્યારે.

વ્રતોને દીવસે, તથા માતપીતાના સમયરીના જે

સ્વસ્વદા સ્ત્રીના દીવસ ૭

તથા વૈશ્રવત અને વ્યતીપાતના ર,

તથા સ્ત્રીની જાતી પ્રમાણે ચાંદ્રીયાં વીરધ એટલા વખત

તમાં સ્ત્રી સંગ કરવો નહીં ને કરે તો વર્ણશંકર પ્રબ્ધ પેદા થાય છે. એ માટે સંસારી લોકોએ જરૂર એ વીથે લક્ષ આપવો જોઈએ. ને ન ધ્યાન રાખે તો સારનો અસાર થાય છે.

પછાડી જે મુર્ખ શીરોમણી તથા તેના બાઈઓની હકીકત લખી છે તે ઊપરથી આપણને શીધ થાય છે કે અવજોગના ગર્ભ દીવસોની પ્રબ્ધ અને સારા દીવસનો દોલતરાવ દીવાનનો છોકરો હતો. એ તેઓના સ્વભાવથી જાણવાનું છે. માટે બાળવું તે પેટના સુખ સાથે ને ગણવું તે સંસારના સુખ સાથે.

ખીનું નીચ જતી કાનજી મહેતર ઈત્યાદીઓની ન્યાતના ઠરાવ પ્રમાણે જેઓ ચાલેલા તેવાની કીરતી કેહનાય છે અને ઉંચ આહાણોની કુસંપથી અપકીરતી ગામડીયા જે મીયા-બાઈની મુર્ખાઈ જેવી તકરાર છે તેવીજ જાણવી.

ઉંચ જતીના આહાણોની પડતી દશા યોગ દીવસમાં નીચેના કારણથી જરૂર થશે એમ ધારું છું.

૧ કન્યાઓની જાદે ઉત્પત્તી ૨ છોકરીઓ તથા બહેનોની માલ મીલકત સ્વીકારે છે. ૩ મુવેજાના સારનારા અધીકારી છતાં અણબટતો પુરૂષ સારે છે. ૪ અભિજયા ભિજન કરે છે. ૫ મૈથુન વરજીત દીવસોએ સ્ત્રી સંગ કરે છે ૬ જન્માક્ષર ખરાખર વખતે નોંધાવતા નથી તે. ૭ ધોડાપર ખેસી પરણવા જવાને બદલે ચાલતા જાય છે.

હવે આ બધા કારણોપરથી વીચારકરી જે જે યાત્રીઓમાં વીરોધ છે તેઓ જો પતાવે તો અકબર બાદશાહના ઉપર

ખતાવેલા ધનસાક જેવી ચતુરાઇ કહેવાશે, નહીં તે. નીચે લખેલી
કહેવત જેવું જાણવું.

કહેવત

તું જાતકી વેશ્યા તો મે જાતકા ભાંહાડ.

અરથ-એક ભાંહાડે વેશ્યાની સાથે નાનકડી ડાકું પછી તે
ભાંહાડે તેના ઉપર ધુસો કરીને તેને કહ્યું કે અરે આ રાત
ચુડે રતાણી, તારા જેવી મેં તેર આણી.

ત્યારે વેશ્યાએ જવાબ દીધો કે એમ શું બોલે છે.
ભાલમાં, તમે તો મારે થયા ભોલમાં.

તે સાંભળી ભાંડ ચુપ થઇ બેસી રહ્યો. એટલે ભાંડે
તેર સ્ત્રી કીધી ત્યારે સ્ત્રીએ શાળ પુરૂષ બતાવ્યા.

તેમજ ઉંચ જાતીને નીચ લોકો ધીક્કારસે તો તેઓથી
બોલાવાનું નથી. વાસ્તે દાના માણસોએ પુજત વીચાર કરીને
કલેશનો નીકાલ કરવો જોઈએ. જીવે નીચેના શ્લોકમાં એ
વીશે ચતુરાઇ કહી છે.

॥ શ્લોક ॥

નમંતિફલનો વૃક્ષા ન મંતિ ગુણિનો જનઃ

મુર્ચ્ચકાષ્ઠ્ય યેન નમંતિ કદાચન

અરથ-ઝાડનાં ફળ નમે. દાના માણસ નર્મતા રાખે
પણ સુકું લાકડું ને મુરખ માણસ નમે નહીં તે. તેની નબળાઈ
દીવસની ઉત્પત્તી જાણવી.

આ પ્રસંગે સીતાને અને હરેજાં માણસોને પ્રસન્ન પડશે ને તેપરથી ન્યાતી વીરથ દુર કરવાની કોશીસ કરશે. એમ ધારું છું. પરંતુ જો એ વીરથ ચાલવાવાલા છે તેવા તો કદાપી નીંદા પણ કરે તો તેવાને નીચે લખેલા દ્રષ્ટાંત પ્રમાણે જાણીશું.

દ્રષ્ટાંત.

એક ગામમાં માગણ લોકો રહેતા હતા. ત્યાં હરદાસે સીતા હરણની કથા કીધી તે કથા પુરી થયા પછી એક મુરખ માણસ બોલ્યો કે.

કોઠી શું કુટે ને કોડીઆં શું વાએ

આખલો શું ઉછલે ને હરીપદગાએ

અરથ-રાવણ સીતાને ચોરી ગયો તેની હરદાસે કથા કીધી. હવે હરણ કીધી એટલે સીતાને રાવણ ચોરી ગયો. એ ભાવાર્થ હતો ત્યારે મુરખો એમ સમજ્યો કે સીતાને હરણ જતાની તે પાછી હરણની સીતા કીધી નહીં એવું સમજ્યો. ને પપ્પાજને કોઠી કહી ને મંજીરાને કોડીઆં કહ્યાં ને હરદાસને આખલો કહ્યો. તે પ્રમાણે જોવા ની યા કરશે તેવાને જાણીશું.

શુદ્ધી પત્રીકા.

ખામુ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૮	૧૩	ધના	ધરના
૧૯	૧૮	દેશટણુ	દેશટણુ
૧૧	૨૧	નહારી	નહારો
૧૯	૩	પીનાના	પીતાની
૧૨	૩	સાંભળે	સાંભળ.
૧૩	૧૪	હારો	હારો
૧૯	૧૯	લોકો	લોકોએ
૨૧	૮	કુસંધ	કુસંધ
૨૬	૧૪	૦	નીચેની ગરબી મુજબ જાણવા
૨૭	૨૭	ગામડાના	ગામડાની
૨૮	૧૪	ચાવની	ચાણની
૨૮	૧૯	નીચનો	નીચનું
૩૧	૨૨	સશય	સંશય
૪૨	૧૬	ધંધા	હનંધા

શુદ્ધી પત્રીકા.

પાત્ર	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૫૪	૧૧	લોકો	લોકોએ
૫૫	૨૧	ધુક	ધુક ને
૫૬	૧૨	કુદતો	કુદતાં
૫૮	૧૦	બનાવે	બતાવે
૫૯	૧૬	એનાથી	એની સાથે
૬૨	૫	તે	એટલે
૬૪	૬૬	બધું	બધા

જાહુર ખખર.

દાહુરો.

વૈદ રાગી બુઢા જોગી સુરા પીકે ધા,
ધાતરવાદી બીક્ષા માગે, ચારે ફેગટ રાહા
વૈદ રાગી હોય તો તે ખીજને શું સારો કરશે ?
ધરડો થઇ જોગી શું કેવડાવસે ? તરવારના
ધા ખાઇ સંતાઇ રહે તેને સુરા કોણ
કહેશે ? વાદી ઠીકરીના રૂપીઆ
ખનાવે તો તે ગામોગામ
બીખ શું કરવાં માગ-
શે ? તેમજ પંચની
સલાહ ન માને
તેવાને વીધાન
કોણ કહે ?

આપણે જાતે જો પ્રમાણીકપણે ચાલીએ
તોજ ઠારતી છે એમ સમજવું.

કજ્જલ તજે ન સામતા, મુક્તા તજે ન સ્વેત,
દુરીજન તજે ન કુટીલતા, સજ્જન તજે ન હેત,

